

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

**SOCIO-EKONOMSKI PREDIKATORI KVALITETE I
STABILNOSTI BRAKA**

-magistarski rad-

Kandidatkinja
Habul Belma
Broj indeksa: 385/II-SW

Mentor
Prof.dr. Šadić Sanela

Sarajevo, septembar, 2020.

Sadržaj

UVOD	4
1. METODOLOŠKI OKVIR RADA	5
2.1. Predmet istraživanja	5
2.2. Naučni cilj.....	5
2.3. Društveni cilj	6
2.4. Generalna hipoteza	6
2.5. Pomoćne hipoteze.....	6
2.6. Opće i specijalne metode.....	6
2. PORODICA, BRAK I RAZVOD BRAKA	8
2.1. Definicija osnovnih pojmove.....	8
2.2. Brak i razvod u pozitivnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine	8
2.3. Životni ciklus porodice i dinamika bračnih odnosa.....	9
3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA S CILJEM UTVRĐIVANJA RAZLOGA BRAČNIH POTEŠKOĆA	14
3.1. Kvaliteta i stabilnost bračnog odnosa, pojmovno određenje	15
3.1.2. Bračni konflikti i rješavanje konfliktnih situacija.....	16
3.2. Dosadašnja istraživanja s ciljem utvrđivanja predikatora kvaliteta i stabilnosti braka .	19
4. SOCIO-EKONOMSKI PREDIKATORI KVALITETE I STABILNOSTI BRAKA.....	22
4.1. Interne karakteristike partnera kao predikator kvalitete i stabilnosti braka.....	22
4.2. Društveni standard i očekivanja sredine kao predikator kvalitete i stabilnosti braka ...	25
4.3. Savremeni brak i izazovi za porodicu kao predikatori kvalitete i stabilnosti braka.....	26
4.4. Proširenje porodice kao predikator kvalitete i stabilnosti braka.....	30
4.5. Ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka	30
4.5.1. Ekonomска nestabilnost i siromaštvo kao predikator kvalitete i stabilnosti braka	31
4.5.2. Nezaposlenost mladih kao faktor kasnog stupanja u brak	32
4.5.3. Kasno roditeljstvo kao posljedica ekonomске nestabilnosti.....	35
4.6. Statistički i demografski pokazatelji kao indikatori kvalitete i stabilnosti braka	37
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	41
5.3. Sinteza rezultata provedene ankete.....	51
ZAKLJUČAK	53

BIBLIOGRAFIJA	56
Prilog I – Anketni list	60
Izjava o autentičnosti radova	62

UVOD

Odabрана tema Socio-ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka predstavlja opredjeljenje ka istraživanju savremene problematike bračnih odnosa, kao i svih elemenata koji čine istu. U periodu tradicionalnog shvatanja braka, kada je bila niska stopa razvoda brak kao predmet istraživanja nije bio toliko zastupljen. Tek nastupanjem savremenog doba, koje je sa sobom donijelo brojne razlike u pogledu shvatanja prije svega bračnih obaveza, prava, a onda i cjelokupne uloge porodice u društvenom sistemu.

Novi poredak vrijednosti i izvjesni pritisci kojima podliježu gotovo svi, od individualnih ličnosti, pa do bračne zajednice i njenog osnova, odnosno bračnih partnera. Iako su nastupjeli promjene donijele niz pozitivnih faktora koji se tiču povezanosti, lakšeg pristupa informacijama, ujednačenom odnosu muškarca i žene, njihovih prava i obaveza istovremeno su se kreirali i negativni predikatori, tzv. izazovi XXI stoljeća, koji se mogu svrstati u različite socio-ekonomiske faktore čiji izražen uticaj može biti presudan za nezadovoljstvo bračnih partnera, odnosno kvaliteti i stabilnosti braka u konačnici.

Rad je strukturiran u pet dijelova, koji se nadovezuju jedan na drugi. U prvom dijelu rada predstavljeno je metodološko utemeljenje rada, osvrćući se na ciljeve, zadatke i metodologiju koja je zastupljena u radu. U narednom poglavlju rada objasnila sam pojam i definiciju braka i porodice, koja je ključna za razumijevanje ove teme. Treće poglavlje rada se nadovezuje na predhodno i njime su prikazana dosadašnja istraživanja u sklopu ove tematike. Istraživanja su brojna i jasno su povezana sa vremenom u kome je egzistirao brak. Naredno poglavlje je usmjereno na isticanje parametara koji utiču na kvalitet i stabilnost braka. Veoma su raznovrsni parametri koji se navode kroz različite literature, a promatramo ih kroz ekonomsku, emotivnu i socijalnu prizmu. Te u posljednjem dijelu rada su predočeni empirijski pokazatelji, koji su bili predmet ovog istraživanja. Rezultati istraživanja su ukazivali na prisutnost određenih parametara i njihov uticaj na brak.

1. METODOLOŠKI OKVIR RADA

Tema završnog rada II ciklusa studija pod nazivom "Socio-ekonomski predikatori kvaliteta i stabilnosti braka" je odabrana iz nekoliko razloga, a koji se prevashodno odnose na brojne društvene i ekonomske faktore koji u savremenom društvu imaju uticaj na zaključivanje braka, njegov kvalitet i opstanak. Svi ti faktori, koji će u završnom radu biti istraženi i objašnjeni imaju posredan ili neposredan uticaj na brak.

Nerijetko, uslijed različitih socijalnih i ekonomskih pritisaka na bračne partnere dolazi do poteškoća u braku, do stvaranja netrepljivosti, nezadovoljstva što nažalost u konačnici kulminira razvodom braka, bilo sporazumnim ili često razvodom braka sudskim putem, uz tužbu jednog ili oba bračna partnera. Kada su u pitanju pozitivni predikatori kvaliteta i stabilnosti braka, oni imaju drugačije efekte, odnosno kreiraju povoljno okruženje za razvoj zdrave porodice, bračnih odnosa i zadovoljstvo bračnih partnera uslijed čega brak opstaje kao stabilan i kvalitetan.

S obzirom na istraživački karakter rada, u dijelu koji se odnosi na prikaz različitih parametara i pokazatelja od značaja za dokazivanje postavljenih hipoteza, neophodno je tabelarno i grafički prikazati, te narativno objasniti brak i bračne odnose, zaključene i razvedene brakove u bliskom okruženju, pri čemu je akcenat stavljen na deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Također, kroz provedeno istraživanje bazirano na uzorku od 145 ispitanika/ca koji/e imaju trenutno ili iza sebe bračno iskustvo prikazati će se osnovni stavovi po pitanju shvatanja braka, bračnog odnosa, uticaja različitih faktora na kvalitet i stabilnost bračnog odnosa što ima veliki značaj za rezultate i sintezu zaključaka ovog rada.

2.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je direktno usmjeren na bračnu zajednicu, probleme s kojima se partneri susreću, ključne socio-ekonomske predikatore koji utiču na kvalitet i stabilnost braka.

2.2. Naučni cilj

Naučni cilj ovog rada jesu svi kvantitativni i kvalitativni pokazatelji i analiza istih usmjerenih na temu "Socio-ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka" i problematiku koja će u budućnosti poslužiti svrsi, kao podloga i dopuna naučnim istraživanjima i analizama u oblasti socijalnog rada, a naročito sa ciljem rješavanja pojedinih problema koji se mogu javiti u braku.

2.3. Društveni cilj

Društveni cilj završnog rada II ciklusa studija proizilazi iz naučnog cilja, te općenito nastoji prikazati poteškoće s kojima se suočavaju bračni partneri, a uzrokovane su socio-ekonomskom situacijom u Bosni i Hercegovini. Identifikacija tih faktora može biti od značaja za pomoć u bračnom savjetovanju, brže i lakše otkrivanje problema koje partneri imaju.

2.4. Generalna hipoteza

- 1) Socio-ekonomski predikatori u savremenom društvu su u direktnoj vezi sa kvalitetom i stabilnosti braka.

2.5. Pomoćne hipoteze

- 1) Nepovoljno društveno i ekonomsko okruženje u kojem se razvija brak predstavlja značajan faktor za nezadovoljstvo u braku.
- 2) Nestabilna ekomska situacija para/bračnih partnera utiče na planiranje porodice.
- 3) Nestabilna ekomska situacija para/bračnih partnera doprinosi nastavku tenzija i nesuglasica u braku.

2.6. Opće i specijalne metode

Kako bi se u završnom radu II ciklusa studija postigla objektivnost, sistematicnost i naučna utemeljenost neophodno je korištenje različitih *općih i specijalnih naučnih metoda*. U fazi prijave rada, a na osnovu istraživanja literature i postavljanja ciljeva, moguće je navesti nekoliko metoda koje će imati svoju primjenu u istom: induktivni i deduktivni metod, metod kauzalne indukcije, statistički metod, grafički metod, deskriptivni metod, metod ankete, analitičko-sintezni metod, komparativni metod, metod klasifikacije, metod dokazivanja i dr. U određenim dijelovima rada će biti primijenjen i metod kompilacije, gdje je neophodno prikazati rezultate drugih istraživanja vezanih za oblast koja je predmetom ovog rada, te će isti biti citirani i svakako metodom komparacije uspoređeni sa izvornim rezultatima završnog rada.

S obzirom na predmet istraživanja, usmjeren prvenstveno na teorijski prikaz činjenica, sagledanih kroz niz različitih faktora koji utiču na bračni odnos, njegove razvojne faze veliki značaj za rezultate ovog rada ima primjena induktivnog naučnog metoda gdje se na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka o općem stavu. Značajno je istaknuti i

metod kauzalne indukcije, koji podrazumijeva analizu uzročnih veza između pojava koje prethode i pojava koje slijede, čime su određeni uzročno-posljedični odnosi. To se naročito odnosi na elemente u kojima je istražen kvalitet i stabilnost braka, te svi predikatori koji imaju direktni ili indirektni uticaj na iste.

Također, deduktivni metod kao sistemski način dokazivanja postavljenih teza, gdje se vrši provjera nekih općih stavova, kako bi se izveli posebni zaključci, a u direktnoj vezi sa provjerom induktivnog metoda ima svoju primjenu i efekte na rezultate istraživanja. U vezi sa navedenim, neki od fundamentalnih elemenata deduktivnog metoda korištenih u istraživačkom dijelu jesu elementi poput analize, sinteze i generalizacije. Korištenjem navedenih elemenata u procesu dokazivanja postavljenih hipoteza dolazi se do metoda dokazivanja, čija je svrha utvrđivanje tačnosti neke pretpostavke.

Metoda deskripcije je postupak jednostavnog opisivanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu, te njihovih odnosa i veza, te je primijenjena u početnoj fazi ovog rada pri predstavljanju svih ključnih elemenata, predikatora, a koji imaju uticaj na dokazivanje konačnih stavova i teza. S obzirom na to, da se u radu u manjem obimu pojavljuju i naučni stavovi, zaključci ili dijelovi istraživanja drugih autora primijenjen je i metod kompilacije.

Statistički metod kao opća naučna metoda ima svoju primjenu kroz prikaz i analizu različitih statističkih parametara i pokazatelja, a koji su od značaja za prikaz svih mjerljivih indikatora koji mogu potkrijepiti rezultate istraživanja. Provedbom metoda anketiranja određenog uzorka, koji je isključivo odabran na osnovu ciljeva ovog rada, čime će se umnogome doprinijeti njegovoj reprezentativnosti i relevantnosti upotrijebljen je i metod uzorka čiji je osnovni cilj prikaz i analiza statističkih informacija dobijenih na osnovu odabranog uzorka i primarnih podataka dobijenih od istog.

2. PORODICA, BRAK I RAZVOD BRAKA

2.1. Definicija osnovnih pojmova

Brak je čin, ceremonija ili proces kojim se stvara zakonska veza muža i žene. Zakonitost unije uspostavlja se građanskim, vjerskim ili drugim sredstvima zavisno od toga kako ih definira zakon svake zemlje.

Porodica predstavlja tradicionalni sistem funkcionalnog društva, koji ima vlastita pravila, strukturu, granice, obaveze i hijerarhiju. Porodični sistem je sastavljen od niza međusobno povezanih dijelova koji kroz porodične faze rastu u sve složeniju cjelinu.

Brak i porodica su dvije socijalne institucije komplementarne jedna drugoj. Naime, kvalitet bračnog odnosa partnera je potencijalno od ključnog značaja za sveukupni doživljaj porodičnog života.

Svaka porodica na svom životnom putu ima kružni oblik i označava se kao životni ciklus porodice. Životni ciklus porodice započinje brakom ili partnerstvom kao samostalnim načinom života.¹

Razvod braka je krajnji zakonski raspad braka, odnosno odvajanje muža i žene koje objema stranama daje pravo da ponovo stupe u brak po građanskim, vjerskim i/ili drugim odredbama, skladno sa zakonima svake zemlje.

2.2. Brak i razvod u pozitivnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine

Porodica jestе životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojilaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu. Vanbračna zajednica jestе zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku ili vanbračnoj zajednici sa drugom osobom, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete. Brak je zakonom uređena zajednica života žene i muškarca.²

Lična prava i dužnosti bračnih partnera prema Članu 30. Porodičnog zakona FBiH:

- ◆ *Bračni partneri ravnopravni su u braku.*
- ◆ *Bračni partneri dužni su jedan drugom biti vjerni, uzajamno se poštovati i pomagati.*

¹ Tošić-Radev, Milica 2013, *Kvalitet braka i determinante porodičnog okruženja*, Godišnjak za psihologiju Vol. 10, No 12, str. 28

² Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine - «Službene novine Federacije BiH», broj 31/14 od 23.04.2014.

- ◆ *Bračni partneri sporazumno određuju mjesto stanovanja.*
- ◆ *Bračni partneri sporazumno i ravnopravno odlučuju o rađanju i podizanju djece, o uređenju međusobnih odnosa i obavljanju poslova u bračnoj, odnosno porodičnoj zajednici.*

Prestanak braka Prema Članu 32. Porodičnog zakona FBiH:

- ◆ *Brak prestaje smrću bračnog partnera, proglašenjem nestalog bračnog partnera umrlim, poništenjem i razvodom braka.*
- ◆ *Ako je nestali bračni partner proglašen umrlim, brak prestaje danom koji je u pravomoćnoj odluci suda utvrđen kao dan njegove smrti.*
- ◆ *Brak prestaje poništenjem i razvodom kada presuda suda o poništenju, odnosno razvodu braka postane pravomoćna.*

2.3. Životni ciklus porodice i dinamika bračnih odnosa

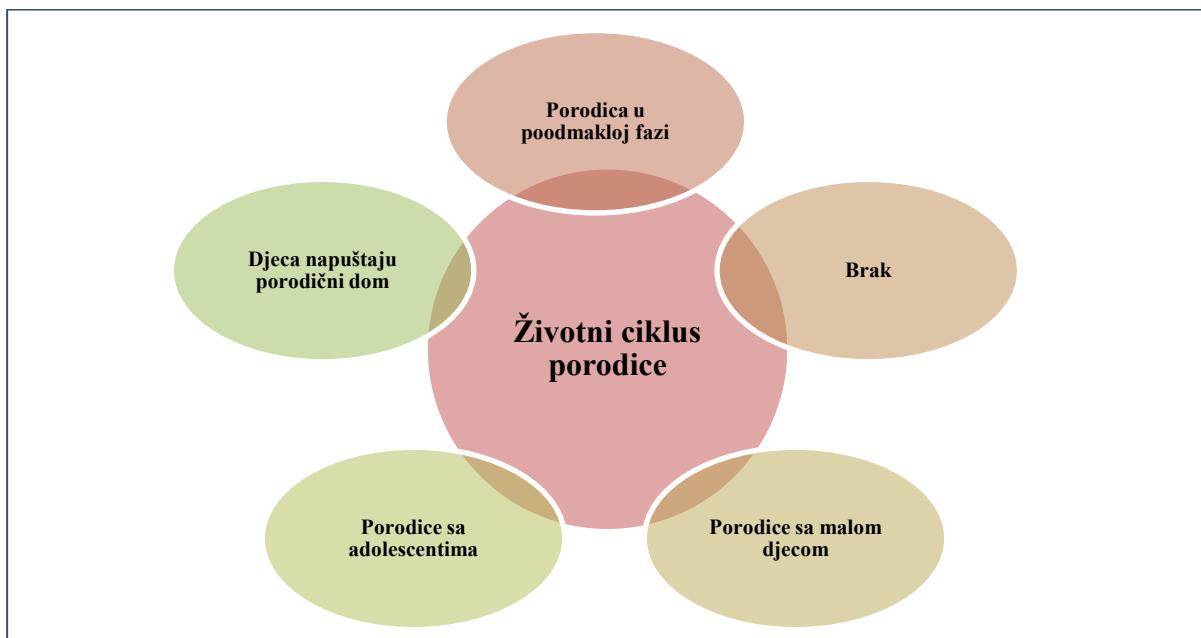
Porodica je sistem koji funkcioniše kao organizam koji raste i razvija se kroz vrijeme. Time se želi kazati, da porodica u svakoj fazi porodica mora odgovoriti na određene zadatke i prilagoditi se novim životnim okolnostima. U svakoj tranzicijskoj tački, prelaska iz jedne u drugu razvojnu fazu, preispituje se funkcionalnost porodičnih odnosa iz prethodnog perioda. Razvojne faze životnog ciklusa porodice su:

- a) početna porodica
- b) porodica sa sasvim malim djitetom
- c) porodica sa predškolskim djitetom
- d) porodica sa školskim djitetom
- e) porodica sa adolescentom
- f) odlazak djece od roditelja
- g) postroditeljska porodica
- h) stara porodica.

Porodica dakle prolazi kroz različite faze gdje je: "proces ispunjavanja zadataka na koje porodica mora da odgovori praćen nizom promjena i očekivanih poteškoća kao što su: problemi vezani za preraspodjelu odgovornosti i obaveza u porodici, problemi nedovoljnog

uvažavanja različitosti i nemogućnost formiranja porodičnih granica, te konflikti koji prate proces uspostave porodičnih pravila".³

"Prva faza u životnom ciklusu porodice započinje brakom i traje do rođenja prvog djeteta. U prvoj fazi bračni par treba da nauči da živi zajedno jer predstavlja osnovu na kojoj će se graditi porodica. U ovoj fazi partneri postavljaju strukturu odnosa sa porodicama porijekla i definišu sopstvena pravila za funkcionisanja. Partneri imaju period velike promjene u kojem se trebaju prilagoditi i regulisati višestruke odnose. Kao pojedinci sa sopstvenim iskustvom imaju zadatku da izgrade identitet bračnog para, a da ipak svako od partnera zadrži i dovoljno individualnosti. Izgradnja zajedništva uz dovoljno prostora za individualnost je moguća uz jasnu i otvorenu komunikaciju. Komunikacija je faktor koji omogućava partnerima da se osjećaju blisko i da kroz dogovore mijenjaju pravila ponašanja".⁴

Ilustracija 1.: Životni ciklus porodice

U rastu i razvoju, porodice su pod stalnim uticajem društva i društvenih promjena, a jedan od važnih zadataka svake porodice je prilagođavanje na zahtjeve i dešavanja u društvu. Sposobnost i mogućnost prilagođavanja savremenim potrebama društva, te sve zahtjevnijim faktorima koji diktiraju tempo današnjice, nerijetko znači i opstanak braka i bračne zajednice. Odnosno, nemogućnost prilagođavanja i adaptacije u savremenom društvu, u mnogim

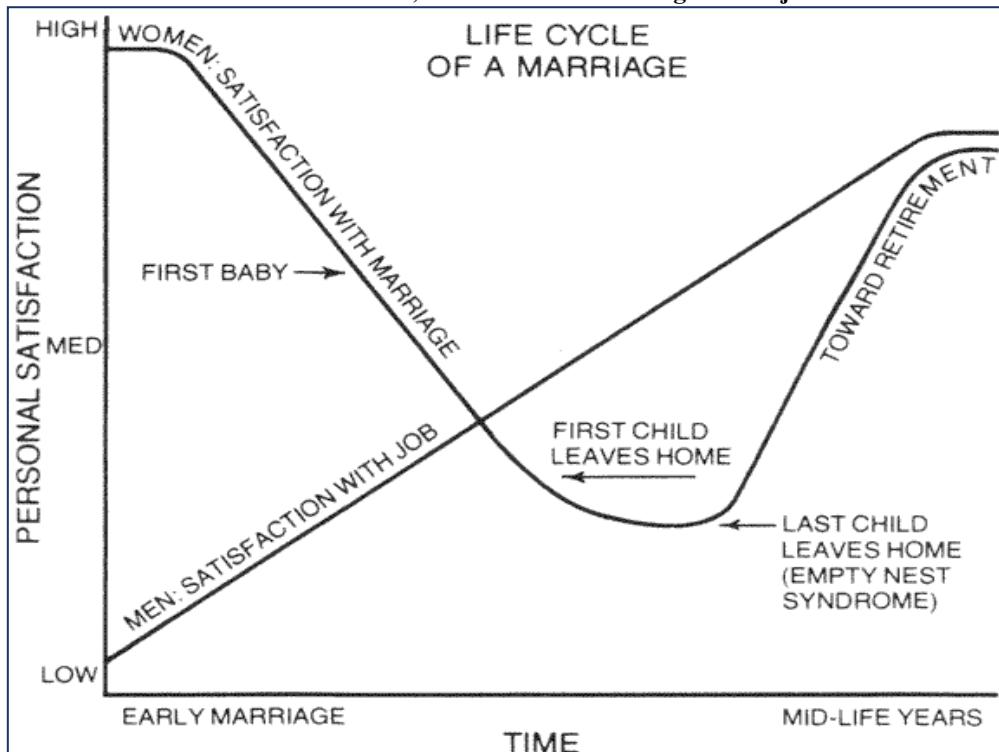
³ Latić, Azra 2018, *Funkcionalna porodica–kvalitetno roditeljstvo*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, str 3

⁴ Kuluglija, Dženana 2014, *Bračni odnosi i harmonizacija bračnih odnosa*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, str. 2

slučajevima podrazumijeva porodične i bračne krize, koje sve češće završavaju razvodom. Nesuglasice i konflikti, povremeno ili stalno nezadovoljstvo partnerskim odnosom su sastavni dio bračne, kao i svake druge bliske veze, a nastaju najčešće kao rezultat nekompatibilnih potreba, želja, interesa ili ciljeva.

Naredni prilog prikazuje životni ciklus braka, gdje je naročito istaknuta korelacija vremena koje prolazi, a u direktnoj je vezi sa ličnim zadovoljstvom. Tako je prikazan životni ciklus braka od njegovog formiranja, zatim rana faza braka, srednja faza i konačno faza braka u kojoj bračni partneri odlaze u mirovinu i završavaju sa svojim poslovnim obavezama. Istovremeno je na vertikali prikazan nizak, srednji i visok nivo ličnog zadovoljstva muškarca i žene, tačnije ženino zadovoljstvo brakom, a s druge strane zadovoljstvo muškarca poslom. Interesi jednog i drugog se približavaju sa proširenjem porodice.

Slika 1.: Životni ciklus braka, odnos vremena i ličnog zadovoljstva brakom

Izvor: Dobson, James, C., 1981.⁵

Različita su mišljenja o tome u kojoj fazi brak dolazi u kriznu situaciju, te u skladu s tim autori definišu brojne uzroke i rješenja problema: "ako partneri zapadnu u krizu u izgradnji zajedništva jedno od rješenja u krizi može biti i odluka da se rodi dijete, što stvara obmanu da će se rođenjem djeteta brak stabilizovati. Svaki partner unosi u brak koncept JA, model braka i raspodjele uloga u porodici, koje su naučene u porodicama porijekla. Bračna relacij koja se

⁵ Dobson, James 1981, *Straight Talk to Men and their Wives*, Waco: World Books.

"uspostavi u ovoj fazi života ima uticaj na funkcionisanje porodice u narednoj fazi. Naredna faza je započinje trudnoćom i rađanjem prvog djeteta. Do rođenja djeteta muškarac i žena obavljali su samo ulogu bračnih partnera, a rođenjem djeteta dobijaju se uloge majke i oca, te se ova faza označava kao kritična tačka sa visokim kriznim potencijalom"⁶.

"Problemi porodice najbolje se mogu razumjeti ako se posmatraju kao povezani i zavisni sistem uloga. Sve uloge u porodici međusobno su povezane i način kako se formiraju odnosi direktno utiču na sudbinu porodičnog života, odnosno na to da li će se u porodici razviti harmoničan odnos. Roditelji su osobe koje u prvom redu daju i samim tim rukovode cijelim procesom zadovoljenja potreba u porodici"⁷.

S druge strane, analizom priloga Slika 1. najveća opasnost za brak se javlja u kasnim tridesetim, a ranim četrdesetim, kada se povećava nezadovoljstvo žene njenom ulogom u braku, dok je muškarac uglavnom u istom periodu uspješan u svojim poslovima. Prema većini autora, koji su se bavili istraživanjem braka i bračnih odnosa, te životnim ciklusom braka, prelomni trenutak u istom predstavlja vrijeme kada prvo dijete odlazi od kuće, dok trenutak kada posljednje dijete napušta porodični dom, odnosno tzv. sindrom "praznog gnijezda" dovodi do ponovnog zbližavanja bračnih partnera, gdje nivo ličnog zadovoljstva brakom nastavlja uzlaznom putanjom sve do starosti bračnih partnera.

Ipak u novije vrijeme, uslijed pojave različitih socijalnih, ekonomskih i drugih faktora koji utiču na različitu percepciju braka, a uzrokovana izraženijom samostalnošću partnera, nerijetki su slučajevi da po odlasku djece iz porodičnog doma nastupa zahlađenje bračnih odnosa, gdje se partneri odlučuju da je vrijeme da okončaju svoj brak. To je najčešća pojava u onim brakovima, gdje roditelji zbog djece održavaju brak, a razvod nastupa osamostaljivanjem djece i odlaskom od kuće. Ovim se htjelo reći da se taj prijelomni trenutak dešava kada partneri donose odluku da više ne postoji dovoljno jaka poveznica, zbog koje bi nastavili da žive u bračnoj zajednici, a ista nastaje kao npr. rezultat ranijih neslaganja, odsustva emocija i intimne povezanosti bračnih partnera i sl.

Proces odvajanja roditelja od djece i djece od roditelja je izuzetno stresan doživljaj i moguć je samo ako su prethodne faze razvoja uspješno završene. Ovaj problem je u našoj kulturi izražen, jer je odlazak djece iz porodice generalno usporen, dok se npr. u američkoj kulturi

⁶ Kuluglija, Dženan 2014, *Bračni odnosi i harmonizacija bračnih odnosa*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, str. 2

⁷ Ackerman, Nathan 1987, *Psihodinamika porodičnog života*, NIO Pobjeda, Titograd, str.111

odlazak sa osamnaest godina iz porodičnog doma posmatra kao normalan razvojni put. "Psihološki problem odvajanja je prisutniji kod roditelja od djece, nego odvajanja djece od roditelja. Problem odvajanja od roditelja često se prenese kroz više generacija. Nakon odlaska djece iz porodičnog doma, bračni par ostaje sam, te potrebno da se ponovno prilagode jedano drugom i pripreme za dolazak novih članova porodice"⁸. Ovim se nastojala prikazati važnost međusobnog odnosa roditelja i djece, karakterističan za područje Bosne i Hercegovine, te susjedne zemlje, što također ima značajan uticaj na brak, te može predstavljati faktor koji ga održava živim dok su djeca sastavni dio uže porodice.

⁸ Kuluglija, Dženana 2014, *Bračni odnosi i harmonizacija bračnih odnosa*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, str 4

3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA S CILJEM UTVRĐIVANJA RAZLOGA BRAČNIH POTEŠKOĆA

Od mnogih do sada objavljenih studija, koje su za zadatak imale temu bračne razdvojenosti ili razvoda, postoji nekoliko perspektivnih studija koje su pokušale dati odgovor i donekle rješenje za navedene probleme. Za potrebe ovog rada, istraženo je nekoliko takvih studija, a osnovni zaključci koji imaju poveznicu sa ciljevima i predmetom istraživanja su prikazani u nastavku rada.

- 1) Autori Fowers i Olson nisu bili u mogućnosti predvidjeti razvod ili razdvajanje bračnih partnera svojim metodom zvanim priprema, koji procjenjuje nesuglasice između potencijalnih supružnika. Autori su na kraju samo donijeli zaključak o diskriminacijskoj analizi između sretno oženjenih/udatih i onih koji su razdvojeni ili razvedeni, čime se miješaju dva faktora, bračni status i bračna sreća. Kao osnovni predikator kvalitete i stabilnosti braka, ovi autori dokazuju visoku povezanost sa bračnim zadovoljstvom.⁹
- 2) Autori Markman, Floyd, Stanley i Storaasli u svom radu kritikuju opće uvjerenje da kompatibilnost između supružnika osigurava bračnu stabilnost. Smatraju da za kvalitet i stabilnost braka nije ključna međusobna kompatibilnost, nego mogućnost iznalaženja kompromisa i efikasno rješavanje nastalih nepovoljnih situacija.¹⁰
- 3) Autori Kelly and Conley su proveli opsežno istraživanje u kojem kroz rezultate istraživanja dokazuju da muškarci koji opstaju u braku su konvencionalniji, manje neurotični i imaju bolju kontrolu nad svojim ponašanjem u fazi sukoba, od onih koji se na kraju razvedu. Sličan obrazac je definisan i za žene, sa dodatnim zaključkom da su žene koje su ostale u braku ocijenjene kao visoko emotivne i sklone manjoj napetosti.¹¹ Ovi rezultati sugeriraju da prilagodljiviji parneri imaju stabilnije brakove, čime se kroz istraživanje nastojalo prikazati koji sve interni faktori, povezani s individualnim karakteristikama bračnih partnera imaju uticaj na stabilnost bračnog odnosa.

⁹ Fowers, Blaine & Olson, David 1986, *Predicting marital success with PREPARE: A predictive validity study*, Journal of Marital and Family Therapy, 12(4).

¹⁰ Markman, Howard; Floyd, Frank; Stanley, Scott & Storaasli, Ragnar 1988, *Prevention of marital distress: A longitudinal investigation*, Journal of Consulting and Clinical Psychology 56(2).

¹¹ Kelly, Lowell & Conley, James 1987, *Personality and compatibility: A prospective analysis of marital stability and marital satisfaction*, Journal of Personality and Social Psychology, 52, 27-40.

3.1. Kvaliteta i stabilnost bračnog odnosa, pojmovno određenje

Jedno od osnovnih očekivanja u vezi s brakom odnosi se na njegovu dugoročnost i stabilnost. U tom se smislu, ulazak u brak može posmatrati kao pokazatelj spremnosti na dugoročnu vezu i njen održavanje, a bračna stabilnost kao posredna karakteristika bračne veze.

Nažalost, ono što predstavlja otežavajuću okolnost jeste činjenica da su područje braka i porodice iznenađujuće siromašni teorijskim objašnjenjima pojmove i odnosa pojava. *"Istraživački zadaci iz područja braka, bračnih odnosa i porodice bili usmjereni uglavnom na objašnjenje nekog užegi specifičnog problema."*¹²

Malobrojne su teorije i istraživanja, koja se bave djelovanjem bračne kvalitete na stabilnost braka. Jedna od starijih teorija, koja je svojevremeno izazvala dosta pažnje i polemike, u stručnoj se literaturi često citira kao Induktivna teorija bračne kvalitete i bračne stabilnosti. Ista je djelo autora Lewis i Spanier (1979) i oni su u svom istraživanju bračne kvalitete i stabilnosti spoznali sljedeće: *"kvaliteta braka ili bračnih odnosa samo su jedna od dimenzija bračne dinamike ili bračnih odnosa."* S druge strane, smatraju da je zadovoljstvo brakom ili bračnim odnosima koje je uži pojam od kvalitete braka, *"samo jedna od dimenzija kvalitete braka, pored komunikacije, stepena međusobne prilagodbe partnera i na kraju homogenosti ili integrisanosti bračnih odnosa."* Osim bračne kvalitete kao glavne odrednice, prema navedenim autorima na bračnu stabilnost još djeluju i neke varijable socijalnog konteksta, kao što su: *"alternativna privlačenja (privlačnost osoba izvan braka), te socijalne barijere koje sprječavaju bračnu disoluciju (sistem vrijednosti okoline, uticaj rodbine, djeca u braku itd.)."* Ukratko, iz Induktivne teorije bračne kvalitete i bračne stabilnosti proizlazi da: *"bračna kvaliteta djeluje na bračnu stabilnost, ali je u zavisnosti od socijalnih faktora."*¹³

Od novijih teorija treba spomenuti i teorijski model gdje prema istom *"na bračnu kvalitetu neposredno djeluju trajna ranjivost partnera, različiti stresni događaji, te adaptivni procesi na ranjivost i stresne događaje. Drugim riječima, bračna kvaliteta je veća, što su bračni*

¹² Obradović, Josip, Obradović-Čudina, Mira 1998, *Bračna kvaliteta: poimanje, uzroci i posljedice*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja 7, broj 4-5, Filozofski fakultet Zagreb, str 661

¹³ Lewis, Robert & Spanier, Graham 1979, *Theorizing about quality and stability of marriage, Contemporary theories about family*, Vol. 2, Free Press, New York.

partneri uspješniji u amortiziranju stresnih događaja i vlastite ranjivosti, a veća bračna kvaliteta, prema mišljenju autora, znači i veću stabilnost braka."¹⁴

U novijim koncepcijama razvod se, posmatra samo kao krajnji oblik bračne nestabilnosti. Tako se nastojalo dokazati da proces destabilizacije uprkos ranije navedenom shvatanju počinje znatno ranije: "*parovi koji se razvode neko su vrijeme nesretni u braku, zatim ozbiljno razmišljaju o razvodu, da bi se nakon toga fizički rastavili i konačno razveli. U tom smislu, stabilnost braka se može tretirati i kao karakteristika same veze koja manifestuje mogućnost njenog daljnog održavanja.*"¹⁵

U vezi sa prethodno navedenim neki autori u svom istraživanju dolaze do zaključka da postoje dva osnovna gledanja na procese održavanja veze, koja se međusobno ne isključuju: "*jedno polazi od gledišta da su veze inherentno stabilne, zahvaljujući nizu značajki koje pridonose njihovom održavanju (tzv. centripetalne sile), a uključuju različite interne i eksterne prepreke za prekid veze, poput: ulaganja u vezu, djece, materijalne zavisnosti, socijalnih mreža, vjerskih i kulturoloških uvjerenja itd.*"¹⁶ Prema tzv. centrifugalnom gledištu, veze su u osnovi nestabilne, te zahtijevaju ulaganje truda kako bi se održale i funkcionalne na zadovoljavajućem nivou.

3.1.2. Bračni konflikti i rješavanje konfliktnih situacija

*"Nesuglasice i konflikti su sastavni dio bračne, kao i svake druge bliske veze. Naime, konflikti su rezultat nekompatibilnih potreba, želja, interesa ili ciljeva bračnih partnera."*¹⁷ U isto vrijeme, nastoji se i prikazati da predanost vezi i njenom održavanju, jeste važan motivator nastojanja partnera da pronađu adekvatne načine upravljanja međusobnim sukobima. Neka istraživanja sa parovima, koji su bili na bračnom savjetovanju pokazala su da su, u konačnici "*odluku o razvodu realizirali uglavnom oni koji su tokom postupka savjetovanja pokazali veću sklonost ka izbjegavanju konflikata s partnerom.*"¹⁸ Autori su ovim nastojali rezultate svog istraživanja pojasniti kroz zaključak da iako neizbjježno, sukobljavanje u braku ne mora biti nužno destruktivno. Odnosno, smatraju da se sposobnost konstruktivnog upravljanja konfliktima smatra jednim od osnovnih obilježja uspješne bliske veze.

¹⁴ Karney, Benjamin & Bradbury, Thomas 1995, *The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method and research*, Psychological Bulletin 118 (1), str 13

¹⁵ Ćubela-Adorić, Vera & Jurević, Jelena 2006, *Skala bračne stabilnosti*, ENRICH, Zagreb, str 17

¹⁶ Canary, Daniel & Dainton, Mariane 2006, *Maintaining relationships*, The Cambridge handbook of personal relationships, Cambridge University, str 734

¹⁷ Wilmot, William & Hocker, Joyce 2007, *Interpersonal Conflict*, McGraw Hill, New York, str 353

¹⁸ Roloff, Michael & Johnson, Kristen 2002, *Stability and change in relationships*, Cambridge University Press.

Iako i neki drugi faktori, poput individualnih razlika, očekivanih i neočekivanih životnih događaja i pozitivnih aspekata braka, igraju važnu ulogu u generisanju bračnog nezadovoljstva i nestabilnosti, općenito se smatra da su "*destruktivni, loše upravljeni konflikti rizični faktor za nezadovoljstvo vezom pa i za prekid veze, uključujući razvod braka.*"¹⁹

Međuljudski sukobi se neizbjegno javljaju u situacijama međusobnih neslaganja dviju ili više strana, koje uključuju različite interese ili vjerovanje da njihovi interesi ne mogu biti istovremeno zadovoljeni. Slično, na bračnu kvalitetu djeluju i različiti stresni događaji, bilo u braku ili izvan braka, kao što su npr. gubitak posla, različiti neugodni događaji u okruženju, društveni i ekonomski pritisci i sl.

Zadovoljstvo partnerskim odnosom predstavlja subjektivan pogled svakog partnera i nije pokazatelj stvarnih karakteristika partnera i procesa u braku. Prema teoriji jednakosti, osobe su najzadovoljnije u vezi kada je omjer između primanja i davanja u vezi jednak kod oba partnera. Ukoliko taj odnos osoba ne doživljava jednakim, pravednost u vezi nije ostvarena te je osoba motivisana ostvariti istu na razne načine.²⁰

U literaturi, čiji se autori bave istraživanjem konflikata u braku, mogu se izdvojiti dva osnovna metodološka pristupa. Jedan od njih se temelji na sistemskom primjećivanju i isticanju karakteristika interakcije između partnera, a naročito tokom diskusije o različitim temama, uključujući i one koje partneri sami biraju kao (potencijalno) konfliktne. Iako je upotrebljivost ovoga pristupa donekle ograničena činjenicom da se konflikti i metodi upravljanja konfliktima ne moraju uvijek jasno manifestirati u ponašanju, njegova je osnovna prednost u tome što omogućava dobijanje nezavisne procjene ponašanja pojedinaca i parova u konfliktnoj situaciji, bez subjektivnosti. S druge strane, nedostatak ovog metoda jeste ono što prethodi samom konfliktu, odnosno razvoju sukoba.

Bračna stabilnost može se definisati kao veća ili manja vjerovatnost rastave u percepciji jednog ili oba partnera. Logična pretpostavka o odnosu bračne kvalitete i bračne stabilnosti je da su brakovi u kojima su partneri zadovoljni ujedno i stabilni. Međutim, autori Karney i Bradbury (1995)²¹ proveli su meta-analizu 110 longitudinalnih istraživanja i utvrdili su kako

¹⁹ Kline, Galena; Pleasant, Nicole; Whitton, Sarah & Markman, Howard 2006, *Understanding couple conflict*, The Cambridge handbook of personal relationships, Cambridge University Press, New York, str 458

²⁰ Hatfield, Elaine & Rapson, Richard 2011, *Equity theory in close relationships*, Handbook of Theories of Social Psychology, Sage Publications Ltd., str 209

²¹ Karney, Benjamin & Bradbury, Thomas 1995, *The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method and research*, Psychological Bulletin 118 (1), str 15

se pomoću bračne kvalitete može objasniti tek 25 % bračne stabilnosti na osnovu čega su zaključili da je bračna kvaliteta važna, ali ne i jedina odrednica bračne stabilnosti.

Prethodna istraživanja pokazuju da za kvalitetno funkcionisanje veze nije toliko važan samo nivo konflikta, nego sam način rješavanja, odnosno upravljanja konfliktima. Jedno od istraživanja provele su autorice Ćubela-Adorić, Kovač i Sulić (2009)²² u kojem su ispitale odnos između uspješnosti rješavanja bračnih konflikata i različitih aspekata kvalitete bračnog funkcionisanja. Rezultati su pokazali da je efikasnost rješavanja konflikata u razmjerno visokoj korelaciji sa pokazateljima kvalitete bračnog funkcionisanja, uključujući bračnu usklađenost, zadovoljstvo i stabilnost, a pokazala se povezanom i s pokazateljima percipiranog slaganja s partnerom u različitim domenama poput intimnih odnosa, prisnosti, komunikacije i roditeljstva.

Neki autori su u svojim istraživanjima došli do zaključka da postoje spolne razlike s obzirom na rješavanje bračnih konflikata. *"Muškarci su skloniji brzom okončavanju konfliktnih rasprava, odnosno, smirivanjem kad je nivo konflikata nizak i naglim povlačenjem kad je nivo konflikata visok."*²³ Autori to objašnjavaju time da su muškarci svjesniji visokog nivoa uzbudjenosti i teže podnose sukobe nego žene, zbog čega iste nastoje reducirati povlačenjem iz konfliktnih situacija. Rezultati dobijeni na uzorku od 114 bračnih parova pokazali su da su muškarci općenito zadovoljniji brakom od žena. Rezultati istraživanja su jasno prikazani kroz zaključak: *"zadovoljniji su oni partneri koji svoje probleme češće rješavaju na konstruktivan način, te rjeđe izbjegavaju raspravu."*²⁴

Iako neki konflikti mogu biti ograničenog trajanja, istraživanja pokazuju da epizode konflikata među partnerima nerijetko ostaju neriješene, te prerastaju u ono što se u literaturi naziva „serijalno suprotstavljanje“, koje podrazumijeva niz procesa suprotstavljanja oko istog problema ili pitanja, koji se stalno ponavljaju. Značaj ovog ograničenja je povezan sa činjenicom da se ovakvo suprotstavljanje obično aktualizuje u tranzitivnom periodu braka, kad je potrebno redefinisati postojeća ili dogоворити nova pravila.²⁵

²² Ćubela-Adorić, Vera; Kovač, Rafaela & Sulić, Petra 2009, *Rješavanje bračnih konflikata i subjektivna kvaliteta braka*, 1. Sarajevski dani psihologije, Sarajevo, str 13

²³ Levenson, Robert; Cartensen, Laura & Gottman, John 1994, *The influence of age and gender on affect, physiology and ther interrelations*, A study of longterm marriages, Journal of Personality and Social Psychology, 67(1), str 61

²⁴ Ibidem.

²⁵ Roloff, Michael & Johnson, Kristen 2002, *Stability and change in relationships*, Cambridge University Press.

Drugi pristup se uglavnom bazira na iskazu samih partnera o vrstama i čestini konflikata u njihovoј vezi, zatim o nekim karakteristikama interakcije za koje je, inače utvrđeno da su povezane sa kvalitetom i stabilnošću braka, te o strategijama i taktikama koje koriste pri suočavanju sa konfliktnim situacijama i regulisanju njihovih ishoda.

Za mjerjenje vrste, čestine i ozbiljnosti konflikata koriste se instrumenti poput "Marital Agendas Protocol", koji sadrži popis mogućih područja konflikata (npr. finansije, kućni poslovi, odgajanje djece, odnosi s rodbinom, ljubomora), među kojima ispitanik treba označiti ona, koja su za njihovu vezu zaista problematična ili procijeniti stepen njihove stvarne problematičnosti u vlastitoj vezi. Podaci prikupljeni ovakvim instrumentima mogu pružiti informacije ne samo o tome koja su žarišna područja konflikata u vezi, nego i o promjenama do kojih u tom pogledu kao i u čestini konflikata dolazi tokom vremena i u vezi sa različitim normativnim i neuobičajenim događajima.²⁶

3.2. Dosadašnja istraživanja s ciljem utvrđivanja predikatora kvaliteta i stabilnosti braka

Svi intimni procesi u braku, kao i sve ono što okružuje bračne partnere i djeluje na bračne procese, oslikava se i/ili djeluje na doživljaj bračne kvalitete oba partnera. Postoji više različitih definicija bračne kvalitete, a neke od njih su sljedeće.

- kvalitet bračnih odnosa definiše kao zadovoljstvo partnera u braku, odnosno kao subjektivan osjećaj sreće, zadovoljstva i užitka koji doživljava partner u interakciji s drugim partnerom.
- kvalitet bračnih odnosa definiše se kao međusobna prilagodba bračnih partnera.
- bračna kvaliteta se definiše kao procjena kvaliteta partnerskih odnosa.

Odrednice bračne kvalitete mogu se kategorisati na sljedeći način:

- a) osobine bračnih partnera (rod, starosna dob stupanja u brak, bračni lokus kontrole, zdravstveno stanje partnera, sklonosti porocima npr. alkoholizam itd.),
- b) karakteristike braka (trajanje braka, roditeljstvo, veličina porodice itd.),
- c) bračni procesi (vještina komuniciranja, seksualno zadovoljstvo, raspodjela kućanskih poslova itd.)

²⁶ Adorić-Ćubela, Vera; Jurević, Jelena & Kovač, Rafaela 2009, *Skala uspješnosti rješavanja bračnih konflikata „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH, Zagreb, str 86

- d) bračno okruženje (struktura porodica oba partnera, bračni odnosi među roditeljima partnera, očekivanja sredine itd.).

Generalno posmatrajući, rezultati brojnih longitudinalnih istraživanja braka, pokazuju da pozitivno vrednovane varijable (obrazovanje, zaposlenost, dobro ponašanje i dr.) imaju za posljedicu pozitivne ishode brakova, a negativno vrednovane varijable (neuroticizam, nesretni djetinjstvo i loše ponašanje i dr.) dovode do negativnih ishoda braka. Vršena su istraživanja o tome kakav je međusobni odnos obrazovanja i braka, te se iz istih istraživanja može zaključiti da je obrazovanje partnera prediktivno za stabilnost braka i to tako da se bračni partneri podjednakog obrazovanja rastaju rijede od partnera, koji se razlikuju u stepenu obrazovanja.

Rezultati dosadašnjih istraživanja upućuju na tendenciju povećanja kvalitete bračnih odnosa u starijoj dobi. Naime, početno visok nivo zadovoljstva brakom se postupeno smanjuje i doseže relativno najniži nivo u srednjoj dobi, nakon čega se ponovno povećava do umjerenog pozitivnog nivoa. Trajanje braka, samo po sebi, tek je aproksimativni pokazatelj kvalitete bračnog funkcionalisanja. Rezultati ranijih istraživanja odnosa između konfliktata i trajanja veze nisu konzistentni. Generalno gledajući, porodica i brak su neminovno osjetljivi na nekoliko socio-ekonomskih faktora, te na različite, specifične i potencijalno konfliktne uobičajene ili neuobičajene događaje u životu pojedinca i u razvoju bračne veze, poput gubitka zaposlenja, bolesti partnera, bračne nevjere, osamostaljivanja i odlaska odrasle djece iz roditeljskoga doma itd.

Međutim, neka istraživanja upućuju na to da su u prvim godinama braka konflikti intenzivniji i češći, te da se partneri tokom tog perioda trude konstruktivnije upravljati svojim konfliktima. No, ako u tome ne uspiju, vraćaju se starim, destruktivnim obrascima upravljanja konfliktima što uglavnom ima negativne posljedice na samu stabilnost braka. Jedna od provedenih meta-analiza²⁷ kojom se nastojala istražiti uzročno-posljedična veza potomstva i bračnog zadovoljstva i istom se između ostalog na relevantnom uzorku zaključilo da partneri koji imaju djecu svjedoče o nižem zadovoljstvu vezom u odnosu na one bez djece, s tim da je efekat istraživanja značajno veći kod žena.

²⁷ Twenge, Jean; Campbell, Keith & Foster, Craig 2003, *Parenthood and Marital Satisfaction: A Meta-Analytic Review*, Journal of Marriage and Family Vol. 65, No. 3, National Council on Family Relations, str 579

Također, postoji negativna korelacija između zadovoljstva vezom i broja djece što znači da se zadovoljstvo vezom smanjuje povećanjem broja djece, pa su prema jednom od istraživanja koje je lokacijski bilo usmjereno na Zagreb i Zagrebačku županiju, utvrđene značajne razlike u bračnoj kvaliteti između supružnika koji su roditelji i supružnika koji nisu roditelji, ali nije utvrđena značajna razlika između onih s različitim brojem djece. Za potrebe ovog rada, navode se i istraživanja koja pokazuju da se zadovoljstvo vezom ne smanjuje rođenjem djeteta kod svih parova, što znači da u nekim vezama postoje faktori otpornosti prema smanjenju zadovoljstva vezom.

Ekonomisti su u proteklom periodu pored modela pomoću kojih objašnjavaju uzročno-posljetične veze bračnih odnosa, pronašli i dokaze koji bi podržali nekoliko dodatnih teorija. Prvi je da uspjeh braka ne dolazi samo od ljubavi i uzajamne ljubavi, već i od efikasnijeg korištenja resursa (i novca i vremena). Drugi je da raspodjela tih resursa u braku barem dijelom zavisi od pregovaračke moći oba supružnika. Treći je da se razvodi danas dešavaju vrlo brzo i efikasno, tako da vjerski ili socijalni zakoni koji regulišu razvode ne mogu u potpunosti djelovati na te tokove, ali utiču na raspodjelu resursa unutar braka.

Ipak, uprkos navedenim teorijama, ni ekonomisti još nisu pronašli objašnjenje za tzv. trend sve učestalijeg udaljavanja supružnika od braka. Jedan od razloga je da mnogo različitih faktora utiče na donošenje odluka za vjenčanje i razvod, a njihovo djelovanje je kompleksno i samim time teško za kontrolisanje.

Na primjer, neka istraživanja navode jedan od modela kao primjer koji pokazuje da u savremenom dobu udate žene rade sve više i više zbog povećane vjerovatnoće razvoda uslijed čega povećavaju svoj dohodak i isti ulažu u karjeru, čime donekle osiguravaju svoj potencijalni život u slučaju razvoda. Drugi model pokazuje da porast ženske radne snage povećava stopu razvoda uslijed pojačane netrepeljivosti unutar brakova.²⁸

²⁸ Friedberg, Leora & Stern, Steven 2003, *The economics of marriage and divorce*, University of Virginia, Virginia, str 16

4. SOCIO-EKONOMSKI PREDIKATORI KVALITETE I STABILNOSTI BRAKA

Bračne odnose u svojoj potpunoj složenosti nije moguće posmatrati jednosmjerne, uslijed pojave brojnih varijabli, koje predstavljaju skup aktivnosti, interakcija, stavova i percepcija partnera koji se odvijaju u kontinuitetu, zbog čega ih možemo nazvati i bračnim procesima. Sve navedeno čini brak i bračnu zajednicu kompleksnim sistemom, koji podliježe promjenama uslijed isticanja pojedinačnih stavova bračnih partnera.

*"Rastava braka posljedica je trajnih negativnih procesa u braku, narušavanja bračnih odnosa i postepenog opadanja bračne kvalitete."*²⁹

Brojni su faktori, koji utiču na promjene odnosa u porodici, pa shodno tome i u braku, tako "na porodičnu dezintegraciju utiču siromaštvo, nezaposlenost, kao i poremećaj i gubitak odnosa i komunikacije u porodici itd. Izolacija nuklearne porodice, gubitak tradicionalnog konteksta utiču na odnose među članovima porodice, ali i na slabljenje socijalnih mreža izvan porodice."³⁰ Shodno navedenom, neophodno je detaljnije obrazložiti neke od faktora koji utiču na porodičnu deizntegraciju, te na kvalitet i stabilnost braka kao osnovnu jedinicu porodice u cjelini.

4.1. Interne karakteristike partnera kao predikator kvalitete i stabilnosti braka

Bračni procesi se mogu definisati kroz nekoliko ključnih faktora, predikatora kvalitete i stabilnosti braka, čije potpuno ispunjenje, odnosno neispunjene od strane bračnih partnera može rezultirati pozitivnim/negativnim iskustvima. Jedan od tih faktora jeste osjećaj ljubavi, emotivne ispunjenosti i poštovanja prema bračnom partneru, te percepcija njegovih/njenih osjećanja. Svako razilaženje kod bračnih partnera u pogledu emitovanja emocija, izražavanja međusobnog poštovanja može se protumačiti kao potencijalni faktor rizika da se zajednički ciljevi definisani pri zasnivanju bračne zajednice počinju razlikovati.

Drugi faktor, te sve češći proces koji se pojavljuje u bračnom odnosu, a nastaje kao rezultat nepovjerenja među partnerima jeste osjećaj ljubomore. Patološka ljubomora je sastavni dio bliskih veza, a nerijetko se javlja kao ključni problem između dvije osobe, koje su u bračnoj zajednici. Patološka ljubomora je okarakterisana kao pojava praćena posesivnim ponašanjem,

²⁹ Bradbury, Thomas & Karney, Benjamin 2010, *Intimate relationship*, W.W. Norton, New York

³⁰ Šadić, Sanelia 2005, *Porodica kao izvor (ne)sigurnosti za ostvarivanje prava/potreba djeteta*, Problemi djece i omladine u kontekstu ljudskih prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str 134

neprestanim sumnjama i neugodnim emocijama. Osjećaj nesigurnosti, nepovjerenja i sumnjičavosti kod jednog ili oba bračna partnera uz dejstvo drugih predikatora može imati negativnu konotaciju. Savremeni brakovi pored svih socioloških promjena, te uslijed djelovanja ekonomskih, kulturoloških i drugih faktora često podliježu ovim procesima.

Period u kojem dvije osobe, koje su u emotivnoj vezi, dolaze u fazu kreiranja zajedničkih pogleda na svijet i budući život u isto vrijeme predstavlja fazu kada se osnovano može zaključiti da planiraju zajednički život, brak. Stupanjem u bračni odnos, počinje realizacija zajedničkih ciljeva, te usmjeravanje svih aktivnosti (emotivnih, porodičnih, radnih i dr.) u tom pravcu. U tom procesu se može pojaviti i pojavljuje se niz varijabli, koje se mogu definisati kao sastavni dio porodičnog i bračnog života, a koje mogu direktno ili indirektno uticati na ostvarenje definisanih zajedničkih ciljeva.

"Prestanak ljubavi, neslaganje naravi, različiti vrijednosni sudovi, neslaganja u pogledu odgoja djece, često završavaju razvodom braka. Pretjerana individualizacija, sebičnost i samodovoljnost je najveće zlo koje nam se moglo desiti. Gubitak bliskih odnosa, kao bolest savremenog doba, treba uzeti ozbiljno, jer ozbiljno prijeti očuvanju integriteta porodice. Samoljublje, osuda i nerazumijevanje potreba drugih, jasno je da će voditi nesuglasicama, svađama, ali i razvodu braka. Porodična transformacija, burne promjene u društvu i porodici najviše su se odrazili na slabljenje i gubitak odnosa."³¹

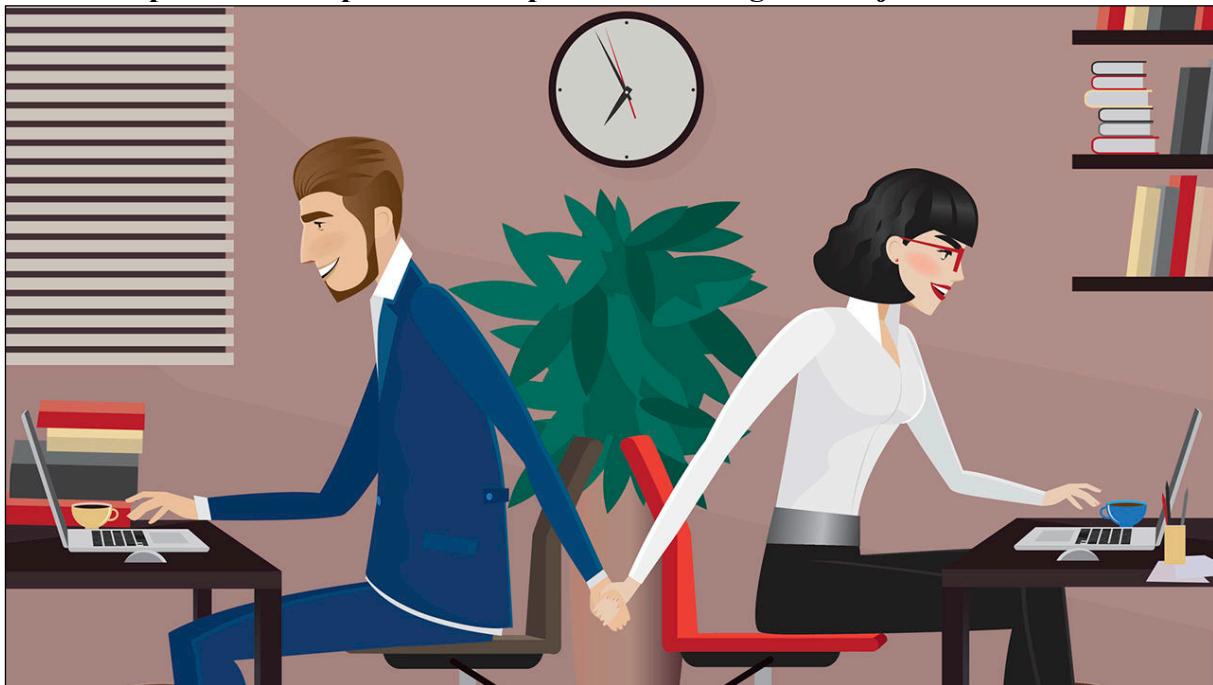
Za sve navedene procese, koji su sastavni dio bračnog odnosa postoje dvije osnovne rezultante, jedna sa pozitivnim, a druga sa negativnim ishodom, naravno ukoliko uspješan i stabilan brak posmatramo kao osnovni cilj. Zajedničke akcije usmjerene ka bračnoj održivosti i kvalitetnom braku podrazumijevaju odsustvo jednoličnosti, nerazumijevanja, te svih drugih faktora koji će imati negativan uticaj.

Pitanje pravednosti u braku izuzetno je važno, posebno u nekim periodima bračne veze, te može značajno odrediti njenu ukupnu kvalitetu i zadovoljstvo pojedinih partnera. Iz perspektive prekida bračne veze kao procesa, a ne događaja, percepcija pravednosti može biti vrlo važna jer ocjena da je odnos s partnerom nepravedan može poslužiti kao opravdanje za daljnje povlačenje iz odnosa i tako dodatno pridonijeti nestabilnosti, a na kraju rezultirati i razvodom.

³¹ Šadić, Sanelia 2005, *Porodica kao izvor (ne)sigurnosti za ostvarivanje prava/potreba djeteta*, Problemi djece i omladine u kontekstu ljudskih prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str 147

Općeniti nalazi longitudinalnih istraživanja braka pokazuju da pozitivno vrednovane varijable kao dio internih karakteristika nekog ili oba partnera (obrazovanje, zaposlenje, dobro ponašanje) imaju za posljedicu pozitivne ishode brakova, a negativno vrednovane varijable (neuroticizam, nesretno djetinjstvo i loše ponašanje) dovode do negativnih ishoda braka.

Slika 2. Zaposlenost oba partnera kao predikator ličnog zadovoljstva

Izvor: <https://www.sciencemag.org/news/2018/09/these-workplace-issues-significantly-increase-your-chances-of-divorce>

U percepciji braka kod oba partnera u savremenom društvu postoji izražen osjećaj želje za ravnopravnošću i podjednakim učešćem u donošenju zajedničkih odluka, ali isto tako uslijed velikog broja visoko obrazovanih žena i povećanom stopom zaposlenosti, želje da se pojednako ili približno jednako doprinese finansijskoj stabilnosti porodice. Upravo iz tog razloga, osjećaj jednakе vrijednosti naročito izražen kod žena može biti jako bitan predikator kvalitete i stabilnosti braka uzrokovani. U vezi sa prethodno navedenim "*nije rijetkost da žene kad stupi u vezu "teret" finansijskih obaveza u potpunosti prepuste svojim partnerima, dok s druge strane na sebe preuzimaju vođenje brige o domaćinstvu. Iako takva podjela "obaveza" može odlično funkcionirati, činjenica da više ne prate svoje finansije žene čini ranjivijima i podložnijima tzv.ekonomskom nasilju. Naime, prema istraživanju koje je prije nekoliko godina provedeno u Republici Hrvatskoj, gotovo trećina žena je iskusila je neku vrstu ekonomskog nasilja, poput uskraćivanja pristupa finansijskim sredstvima ili korištenja njihovih ličnih finansijskih sredstava bez njihovog znanja.*"³² U tom istraživanju je

³² <https://www.womeninadria.com/financijska-neovisnost-zena/> (13.06.2020.)

zabilježeno da je čak 24 % žena doživjelo neki oblik ekonomskog nasilja, što se i nakon prekida veze s dotadašnjim partnerom nastavilo kroz neplaćanje alimentacija ili finansijsko ili materijalno ucjenjivanje.

Prethodno navedenim se nastojalo prikazati koliko je značajna tzv. nezavisnost svakog od bračnog partnera, čime mogu zajednički postizati postavljene ciljeve, bez ustručavanja ili bojazni nekog od njih. Osjećaj jednakе vrijednosti i ličnog zadovoljstva samim sobom u uslovima današnjice zasigurno ima veliki značaj za kvalitet i stabilnost braka, koji odsustvom istog može trpiti negativne posljedice.

4.2. Društveni standard i očekivanja sredine kao predikator kvalitete i stabilnosti braka

Pored odnosa dvije osobe, dva bračna partnera i situacija koje sami kreiraju ili se u njima nalaze, veliki uticaj na kvalitet i stabilnost braka, te odvijanje bračnih procesa ima i uticaj okoline. U tom kontekstu se mogu posmatrati međusobni odnosi i interakcija bračnih partnera sa roditeljima, porodicom i prijateljima. Izvjesno je da brak ne predstavlja zatvoren sistem i da su bračni partneri podložni uticaju eksternih faktora. U ovoj kategoriji se nalazi i tzv. društveni standard, odnosno očekivanja sredine, koja također mogu i često u stvarnosti imaju uticaj na brak i pravce njegovog razvoja.

Brak u Bosni i Hercegovini se danas ne tretira samo kao odabir pojedinca, već je to odavno stvar šire zajednice, što se može pripisati još uvijek relativno patrijarhalnim porodičnim onosima, te prijelazu iz tradicionalne porodice u savremenu. Taj vid shvatanja braka se posljednjih godina nastoji reducirati, međutim još uvijek je izraženo učešće porodice oba partnera, njihovi staovi i želje. Također, sve savremene promjene su uticale na promjenu nekadašnjih stavova bračnih partnera prilikom stupanja u brak, te je od nekadašnjeg skladnog i mirnog porodičnog života napravljena prekretnica ka uživanju svih pogodnosti XXI stoljeća, korištenja slobodnog vremena i sredstava za druženje sa prijateljima, putovanja, provode i ulaganja u životni standard svake od porodica.

"Bračni partneri osjećaju uticaj kako svojih, tako i partnerovih roditelja. To je djelimično posljedica tradicionalnog načina života koji je još uvijek prisutan, ali i ekonomskih uslova u kojima živimo. Tako roditelji oba partnera imaju potrebu da se "miješaju" u brak i bračne odnose svoje djece, naročito ako se radi o problemima kao što su organizacija života i odgoj

*djece. Istovremeno, bračni partneri su uslijed ekonomskih prilika prisiljeni tražiti pomoć starijih, bilo da s njima žive u zajedničkom domaćinstvu ili traže pomoć u čuvanju i odgoju djece."*³³

Pored porodica oba partnera, danas se iznimno važnim smatra i stav okoline, te se donekle nastoje zadovoljiti potrebe iste na način da se bračni partneri na neki način dokazuju svojoj bližoj ili široj zajednici, te poboljšanjem životnih uslova nastoje prikazati svoj odnos idealnim i poželjnim ljudima iz okruženja. Negativni pritisci se javljaju u slučaju pojave nekog negativnog faktora, poput neuspjeha na fakultetu, gubitka zaposlenja ili činjenice da bračni partneri još uvijek nisu postali roditelji.

Potreba za dokazivanjem drugima i društvu u cjelini je pored individualaca zahvatila i porodicu, kroz gore navedene faktore može imati izrazit uticaj na njeno postojanje i razvoj. Donekle se kao najveći problemi mogu istaknuti postavljeni visoki standardi, brzi tempo života, kratko vrijeme provedeno u gradenju porodičnog odnosa, manje posvećenog vremena djeci i bračnom partneru, brza razmjena tačnih/netačnih informacija uzrokovano brojnim društvenim mrežama i drugim informativnim kanalima i sl.

Nažalost, ukoliko se u spomenutom procesu 'dokazivanja drugima' ne prevaziđe neka od poteškoća ili neki od zacrtanih ciljeva, to vrlo često može uzrokovati bračne probleme, pojavu nerazumijevanja u porodici, a sve zbog bojazni od toga šta su drugi očekivali, te kakve će to posljedice ostaviti na status i ugled u društvu. Porodica kao sistem uz poštivanje osnovnih postulata neophodnih za kvalitetan i stabilan odnos, okarakterisan kao harmoničan i puno razumijevanja, ljubavi i povjerenja sam po sebi može funkcionisati i biti uspješan u dovoljnoj mjeri i očekivanja sredine nikako ne trebaju imati presudan uticaj, bilo pozitivan ili negativan.

4.3. Savremeni brak i izazovi za porodicu kao predikatori kvalitete i stabilnosti braka

Studija o mladima Bosne i Hercegovine 2018/2019 sadrži veliki broj zaključaka zasnovanih na činjeničnom stanju o mladima, ali i porodičnim odnosima u Bosni i Hercegovini u neposrednoj prošlosti. U nizu problema, koje navedena studija razmatra, istražuje i objašnjava, između ostalog navodi i sljedeće, a što je u vezi sa predmetnim poglavljem: "*evidentno je da na porodice diljem svijeta, a naročito u Bosni i Hercegovini, utiče*

³³ Obradović, Josip i saradnici 1993, *Bračni odnosi i stabilnost braka*, Revija za socijalnu politiku, Vol XXIII, No 3-4; Zagreb.

nestabilnost, što uzrokuje potiskivanje tradicionalne, čvrste integracije i hijerarhijskih odnosa svojstvenih patrijarhalnim zajednicama. Najkraće rečeno, porodica se sve više ‘otvara’ prema različitim društvenim mrežama i ustanovama čije uključivanje u socijalizaciju ličnosti, artikulisanje sistema vrijednosti, itd. postaje sve izraženije. Ovo ne podrazumijeva samo formalno-strukturne promjene unutar porodice, odnosno atomiziranje tradicionalnih porodičnih zajednica i smanjenje prosječnog broja njihovih članova, već i redefinisanje prirode odnosa unutar porodice, kako u smislu odnosa između roditelja i djece, tako i u smislu odnosa među bračnim partnerima, djecom, itd., što je vidljivo iz broja razvoda, vanbračnih zajednica i samohranih roditelja.”³⁴

Prethodno navedeno prema koautoru predmetne studije implicira niz problema, koje su naslonjene na principe savremene porodice, što objašnjava na sljedeći način: "kada je riječ o porodici, Bosna i Hercegovina je i dalje daleko od transformacije porodičnih odnosa kakva se može vidjeti u razvijenim društvima. Pored toga, imamo i pogrešno ubjedjenje da je transformaciju iz tradicionalnog u postmodernistički, atomizirani sistem porodice moguće proći preko noći. Posljedice te greške vidljive su na svakom koraku, iz povećanog uličnog nasilja, nasilja u školama i u porodici, kolapsa sistema vrijednosti, porasta raznih vrsta socijalnih patoloških poremećaja, itd."³⁵

Odsustvo isključivog dominantnog bračnog partnera, potiskivanje matrijarhata i patrijarhata koji su imali svoju ulogu u prošlom vremenu, danas u savremenom bračnom odnosu zahtijeva sudjelovanje oba partnera u donošenju strateških i svakodnevnih odluka, obavljanju tzv. muških, odnosno ženskih poslova u kući i neminovno vrednovanje, odobravanje istih od strane drugog partnera. Uslijed brojnih promjena koje su sastavni dio braka ili vanbračne zajednice, u savremenom društvenom poretku dolazi do djelimičnog odsustva kompromisa, koji je kao takav u ranijem periodu imao veliki uticaj na donošenje odluka, te smanjenje broja konfliktnih situacija.

Bosansko-hercegovačka porodica je decenijama baštinila tradicionalna obilježja sa jasnom hijerarhijskom strukturuom i patrijarhalnom dominacijom, međutim društvene promjene s početka devedestih godina obilježene ratom, uvjetovale su promjene u prirodi, funkcionalnosti i efikasnosti porodice, koja se naglo našla u situaciji „prepuštenosti samoj себi“. "Transformacijski procesi su za posljedicu ostavili bosanskohercegovačku porodicu u

³⁴ Žiga, Jusuf 2019, *Mladi u Bosni i Hercegovini - Opšte napomene*, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 12

³⁵ Ibidem.

rascjepu između stare, patrijarhalne porodice koja je nekada bila dominantni oblik porodične organizacije, a koja pod pritiskom savremene, demokratske porodice postepeno išzezava (ili je potpuno iščeznula). Uzimajući u obzir prethodno, može se reći da su se navedene promjene, obilježene turbulentnim postsocijalističkim tranzicijskim procesom, u velikoj mjeri reflektirale na porodicu. Uprkos svemu tome, bosanskohercegovačka porodica je okrenuta ka familizmu, gdje porodica i porodične veze još uvijek zauzimaju bitno mjesto u životima pojedinaca.³⁶

U skladu sa svim sadržanim u ovom poglavlju, nastoji se reći da se bosansko-hercegovačka porodica nalazi u procesu tranzicije od tradicionalne ka savremenoj porodici. Otac više nije jedini hranitelj, a zaposlenjem žene proširene su njene primarne uloge supruge, majke i domaćice. Žena je postala značajna nositeljica ekonomске stabilnosti u porodici, što zahtijeva preraspodjelu odgovornosti i obaveza. Navedene tvrdnje se mogu potkrijepiti i sljedećim "mijenaju se i očekivanja muškarca i žene. Žena želi postići ravnopravnost, a muškarac nastoji zadržati poziciju autoriteta. Mnoštvo promjena dovelo je do smanjenja ekonomске funkcije porodice koja je postala značajna za lično funkcioniranje pojedinca."³⁷ Ovim se htjelo reći da je u proteklom periodu uslijed slabljenja patrijarhalne porodice došlo do promjene načina funkcionisanja porodičnih sistema, smanjenja porodične kohezije i povećanja stepena individualizacije članova, te promjene načina obavljanja roditeljskih uloga. Zahvaljujući navedenom, povećao se broj socio-ekonomskih faktora koji imaju uticaj na brak i bračni odnos.

Najznačajnije promjene u životu porodice kojima svjedočimo posljednjih desetljeća se mogu očistovati u tome da je "sve veći broj zaposlenih i ekonomski nezavisnih žena, sve je kasnija dob stupanja u brak, prevladavaju dvogeneracijske obitelji, sve je veći broj parova bez djece, raste broj razvoda brakova i jednoroditeljskih porodica, u porastu je broj izvanbračnih porodica i samačkih domaćinstava, a ujedno raste broj alternativnih zajednica".³⁸

Brojni konflikti se pojavljuju i zbog tzv. uloga bračnih partnera u okviru porodičnih i drugih obaveza, te se može smatrati značajnim predikatorom koji smanjuje porodičnu koheziju. Suprotno svakom tradicionalizmu, izražen je konflikt koji je svojstven samo modernom

³⁶ Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 25

³⁷ Latić, Azra 2018, *Funkcionalna porodica–kvalitetno roditeljstvo*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, str 1

³⁸ Štalekar, Vlasta 2010, Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti, KBC Zagreb, Zagreb, str 243

urbanom društvu, a to je konflikt koji žene osjećaju zbog različitih dužnosti u braku i izvan braka. Tako npr. zaposlenost žene izvan kuće, vrlo često traži raspodjelu vremena na obaveze u porodici i izvan kuće. Očito je teško uskladiti te različite uloge, pa to žene osjećaju kao problem i doživljavaju konflikt između uloga u braku i aktivnosti izvan porodičnog doma. Takav konflikt nije postojao u tradicionalnom društvu, te je rad izvan kuće bitno izmijenio socijalni položaj žene. On je tipičan primjer opterećenja žene i njene podijeljenosti između porodice i društva.

Unutarporodične promjene uz promjene na nivou šireg društvenog konteksta, naročito proces globalizacije, pad „željezne zavjese“, nagli tehnološki razvoj, a naročito pojava interneta dovele su i do značajnih promjena strukture porodice koja se *"ogleda u smanjenom procentu sklopljenih brakova i povećanom procentu razvoda."*³⁹

Sagledavajući transformacijske procese, promjene koje je porodica pretrpjela mogu se pojasniti kroz promjene u roditeljstvu, braku, autoritetu, ulogama i moći. Time se želi ukazati na važnost i problematiku sljedećeg: *"uprkos tome što se savremena porodica izborila za privatnost, izgubila je nekadašnju emocionalnu i socijalnu bliskost između članova porodice. Nekada su saznanja, vjerovanja, vrijednosti i norme zavisili od autoriteta odraslih, stroge patrijarhalne hijerarhije, gdje su mladi mnogo ranije socijalno sazrijevali i preuzimali uloge odraslih. Danas, svjedočimo pomjeranju granica, gdje se osamostaljivanje mlađih i preuzimanje uloge odrasle osobe pomjera kasnim dvadesetim ili ranim tridesetim godinama života. Ovim promjenama u društvu doprinose brojne druge promjene poput sveprisutni razvodi, popularne kohabitacijske veze, sve veći broj jednoroditeljskih porodica, maloljetnih majki, samohranih roditelja, rekombinovanih porodica, kratkotrajnih ljubavi i još kraćih brakova, te porodica sa jednim djetetom."*⁴⁰

Svim navedenim htjelo se reći da su posljedice uticaja savremenih promjena izrazito uticale na porodicu, kroz direktnе impakte na kvalitet i stabilnost braka uslijed čega isti trpi najviše posljedica, što je u ranijim godinama bilo manje zamislivo i ostvarivo. Brak je bio osnovna jedinica društvenog funkcionisanja, smatralo se da isti treba očuvati i težiti ka rješavanju eventualnih poteškoća bez obzira na sve prepreke, dok je u savremenom društvu isti podložan

³⁹ Milić, Andelka i dr. 2010, *Vreme porodica* “- sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji, ISI FF i Čigoja Štampa, Beograd, str 240

⁴⁰ Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mlađima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 26

i najsitnijim promjenama, gdje lahko dolazi do nesuglasica u braku i fatalnih posljedica sa razvedenim brakom u konačnici.

4.4. Proširenje porodice kao predikator kvalitete i stabilnosti braka

Mnoštvo je istraživanja koja pokazuju da se zadovoljstvo vezom smanjuje nakon dolaska djeteta u porodicu i preuzimanjem roditeljskih uloga, i to naročito u percepciji žena. Budući da je u većini društava u odgoju djece majčina uloga puno važnija od očeve, žena je znatno opterećenija od muža pa je to vjerojatno razlog što žene percipiraju brak u tom razdoblju nepravednjim u odnosu na svoje muževe.

Iako brak s djecom, u principu ne mora biti stabilniji od braka bez djece, željena i planirana trudnoća je zasigurno znak percipirane stabilnosti bračne veze. Osim toga, djeca su u braku jedna od tzv. centripetalnih sila koje pridonose predanosti vezi i njezinom održavanju, naročito kod žena.⁴¹ Ipak, činjenično je stanje da postoji veliki broj formalno postojanih brakova, koji su emotivno narušeni i u kojima partneri žive zajedno samo iz ekonomskih razloga ili zajedničkog odgoja djece.

Općenito, najznačajnije promjene u bračnim odnosima kojima svjedočimo posljednjih godina su sve veći broj zaposlenih i ekonomski nezavisnih žena, sve kasnija dob samog ulaska u brak, sve veći broj parova bez djece te sve veći broj razvoda i porodica koju čini samohrani roditelj i dijete/djeca. Uprkos brojnim promjenama, socijalnim i ekonomskim, koje su zahvatile sve segmente društva, čini se da su osnovne funkcionalne karakteristike braka ostale nepromijenjene i mogu se definisati kao uzajamno zadovoljenje emocionalnih i fizičkih potreba uz osiguranje socio-ekonomskih uslova neophodnih za normalno odvijanje svih životnih funkcija i procesa.

4.5. Ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka

Nalazi različitih studija ukazuju na značajnu povezanost finansijske nestabilnosti sa nestabilnošću bračnog odnosa i razvodom, a autori tih studija ekonomsku stabilnost smatraju i ključnim faktorom kvaliteta bračnih odnosa. *"Brojni izvještaji pokazuju da su niska primanja, finansijska nestabilnost i ekonomski problemi povezani sa nižim nivoima bračnog kvaliteta*

⁴¹ Canary, Daniel & Dainton, Mariane 2006, *Maintaining relationships*, The Cambridge handbook of personal relationships, Cambridge University, str 735

(visine mjesecnih prihoda i posjedovanja različitih materijalnih dobara, finansijska zaduženost, odnos prihoda i rashoda.)⁴²

4.5.1. Ekonomski nestabilnost i siromaštvo kao predikator kvalitete i stabilnosti braka

Jedan od najvećih problema današnjice jeste ekonomsko siromaštvo, koje utiče na nesigurnost svih članova porodice, a ista se pored toga intezivira uslijed odsustva bliskosti, nježnosti, iskrenosti, sigurnosti. *"Siromaštvo i teška materijalna situacija čest uzrok bračne i porodične nervoze, koja rezultira čestim svađama, razvodima, agresivnim ponašanjem usmjerjenim prema slabijim (žena, djeca, stari). Veliki broj građana nije u mogućnosti zadovoljiti najosnovnije potrebe i živi na ivici siromaštva, ili čak u krajnjoj bijedi. Sama porodica na direktnom je udaru, nailazi na izazove, kojima se ponekad ne uspijeva oduprijeti i ispuniti obaveze i očekivanja koja joj se nameću, što bitno remeti njenu funkcionalnu zadaću."*⁴³ Navedenim se nastojao prikazati značaj, odnosno razorni uticaj loše ekonomске situacije na porodične odnose i stepen zadovoljstva u braku. Uslijed nedostatka osnovnih potrepština, novčanih sredstava vrlo često dolazi do pogoršanja odnosa između bračnih partnera, što za posljedicu ima zahlađenje intimnih i drugih kontakata i nažalost kulminira bračnim nezadovoljstvom.

Ovo se dodatno nastoji potkrijepiti jednim od najvećih egzistencijalnih problema današnjice uz isticanje činjenice da je danas najveći broj porodica izložen siromaštvu i da živi u bijedi: *"ova činjenica glavna je prepreka ostvarivanju najvećeg broja socijalnih prava, dovodeći u pitanje egzistenciju cjelokupne porodice, a posebno djece. Nezaposlenost i nemilosrdna pravila tržišne ekonomije, neuređenost radnih odnosa, sistem socijalne zaštite koji pruža malu ili skoro nikakvu pomoć, ima složene i teške posljedice u ekonomskom, socijalnom, ali i psihičkom smislu svih članova porodice. Nesigurnost radnog mesta reflektira opću deprimiranost ljudi, izazivajući stresove u porodici i u bračnim odnosima."*⁴⁴

⁴² Kurbalija-Šakotić, Jelena; Trifunović, Biljana & Kurbalija, Dragan 2017, *Efekti ekonomskog stresa na kvalitet i stabilnost bračnog odnosa*, Primjenjena psihologija, Vol. 10(2), Novi Sad, str 264

⁴³ Šadić, Sanela 2005, *Porodica kao izvor (ne)sigurnosti za ostvarivanje prava/potreba djeteta*, Problemi djece i omladine u kontekstu ljudskih prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str 134

⁴⁴ Šadić, Sanela 2005, *Porodica kao izvor (ne)sigurnosti za ostvarivanje prava/potreba djeteta*, Problemi djece i omladine u kontekstu ljudskih prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str 136

4.5.2. Nezaposlenost mladih kao faktor kasnog stupanja u brak

Socijalni i društveni položaj mladih u Bosni i Hercegovini već decenijama unazad je nezavidan. Ponovljena studija o mladima u našoj državi, koja je provedena u periodu od februara do marta 2018. godine za rezultat ima još negativnije stavove mladih u odnosu na protekla istraživanja iz 2014. godine.

Tada je provedeno empirijsko istraživanje uz primjenu analitičkog pristupa prilagođenog stvarnim mišljenjima mladih u zemlji, počevši od uvida u njihov društveno-ekonomski status, ali i u njihove obrazovne i kulturološke potrebe, preko stope nezaposlenosti i prilika za zapošljavanje, sistema vrijednosti, do stavova o demokratiji i političkom djelovanju, evropskim integracijama, migracijama, porodici i društvenim mrežama, načinu utroška slobodnog vremena i o životu uopće. Pomenuto istraživanje je uključivalo više od hiljadu osoba između 15 i 27 godina starosti iz cijele Bosne i Hercegovine.⁴⁵

Prema posljednjem istraživanju, objavljenom u Studiji o mladima Bosne i Hercegovine 2018/2019, podaci su dodatno deprimirajući u odnosu na gore spomenuto, a ukratko u Uvodnom dijelu Studije, jedan od koautora navodi sljedeće: "*ne samo da su 60 % mladih nezaposleni, već jedan od pet ispitanika uzaludno traži posao duže od pet godina, a više od polovine njih to rade duže od dvije godine. Preko 50 % djece sa završenim osnovnim obrazovanjem iz siromašnih porodica ne nastavljaju svoje školovanje, dok 10 % njih nemaju zdravstveno osiguranje, bez obzira na činjenicu da društvo pogadaju mnogobrojne somatske i duševne bolesti kako prolazi izuzetno težak period poslijeratne tranzicije. Pored nezaposlenosti, neadekvatnost obrazovnog sistema, deprimirajuća politička situacija u zemlji, osjećaj nemanja perspektive za budućnost, itd., uzrokovali su nastavak trenda masovnog odlaska mladih ljudi u druge zemlje. S njihovim odlaskom, smanjuje se i ključni potencijal društva, što može imati pogubne posljedice po njegov budući razvoj.*"⁴⁶

U vezi sa gore navedenim, jasno se nameće stav da se bosansko-hercegovački mladi ljudi suočavaju sa nizom problema, koji naposlijetu utiču na formiranje porodice i u konačnici na natalitet, uslijed čega naše društvo ima sve manje novorođenih, a sve više starog stanovništva. Odluke koje se nalaze pred prosječnom mlađom osobom poput: "*da li će se vjenčati ili živjeti u vanbračnoj zajednici; kada će se vjenčati; hoću li imati djecu, na koji način, da li će to biti*

⁴⁵ Žiga, Jusuf 2019, *Mladi u Bosni i Hercegovini - Opšte napomene*, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 11

⁴⁶ Žiga, Jusuf 2019, *Mladi u Bosni i Hercegovini - Opšte napomene*, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 11

*medicinski potpomognuto; koliko djece će imati; kome će prepustiti brigu o djeci; treba li da se razvedem ili živim u nesretnom braku- su odluke koje se naizgled donose autonomno, ali ipak ovise i rezultat su ličnih iskustava, porodične tradicije i društvenih diskursa.*⁴⁷

Slika 3. Ukupan broj ljudi koji su napustili Bosnu i Hercegovinu u periodu od 2013.-2017. godine

Izvor: <https://www.slobodnaevropa.org/a/odlazak-balkan-eu/29986945.html>.

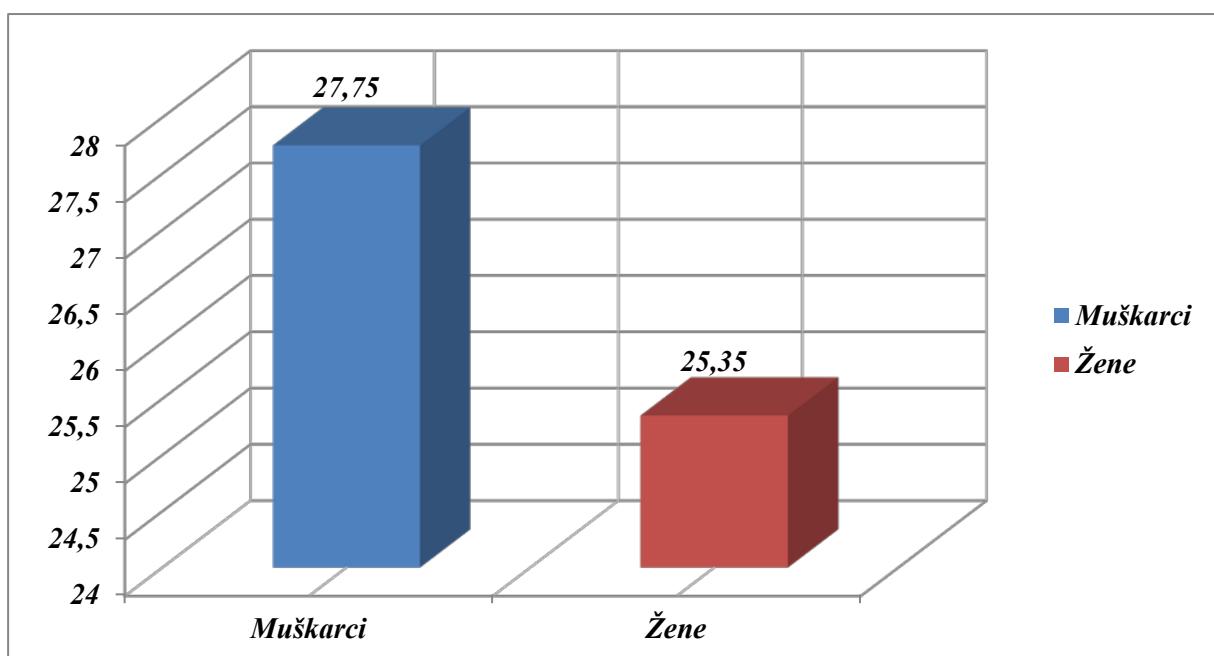
Tako je i sve veći broj mladih, koji nakon završetka školovanja ne mogu da pronađu odgovarajuće zaposlenje, te su primorani da svoj život grade u roditeljskom domu, gdje njihova samostalnost i sloboda ostaju nerealizovani: "u zavisničkom položaju i produženom školovanju mladi u Bosni i Hercegovini se sporije i teže odlučuju na brak, eksperimentišu sa različitim praksama u vezi sa zajedničkim životom, imaju drugačije poglede na brak i seksualno ponašanje, za razliku od onih koje su imale prethodne generacije." Može se zaključiti da: "mladi u bosanskohercegovačkom društvu razvijaju osjećaj za autonomni generacijski identitet, ali razdoblje njihove finansijske ovisnosti i segregacije od roditelja se produžava. Pri tom, mladi računaju na podršku i pomoć od bliskih osoba iz svoje socijalne

⁴⁷ Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mlađima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 26

*mreže; roditelji ili rodbina pokrivaju osnovne potrebe većine mladih u Bosni i Hercegovini, iza kojih se kriju želje za okončanjem školovanja, zapošljavanjem, potpunim osamostaljivanjem i osnivanjem vlastite porodice.*⁴⁸

Kako u savremenim razvijenim društvima opada važnost institucije braka, novije generacije mladih tendiraju kasnijem sklapanju braka. Na narednom grafikonu su prikazani rezultati istraživanja Studije o mladima Bosne i Hercegovine 2018/2019, a na postavljeno pitanje o stavu mladih o najboljim godinama za stupanje u brak:

Grafikon 1. Najbolje godine za stupanje u brak prema istraživanju Studije mladih Bosne i Hercegovine 2018/2019

Izvor: Studija mladih Bosna i Hercegovina 2018/2019.

Tako prema rezultatima istraživanja Studije o mladima Bosne i Hercegovine navodi se sljedeće: "mladi procijenjuju da su najbolje godine za sklapanje braka godine kasnije mladosti, za žene je to 25. godina života, a za muškarce razdoblje od 25-te do 29.5 godine (prosjek 27.7). Uzrok odgadanja braka do kasnih dvadesetih godina treba tražiti u otežanom socioekonomskom osamostaljivanju. Tako mladi važnost pridaju završenom obrazovnom procesu koji omogućava ličnu sigurnost i materijalne uslove koji su ključni preduslov za brak."⁴⁹

⁴⁸ Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 27

⁴⁹ Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 29

4.5.3. Kasno roditeljstvo kao posljedica ekonomske nestabilnosti

Ekonomska situacija, pozitivna ili negativna za sobom povlači brojna dešavanja i nerijetko ima najznačajniju ulogu u savremenom društvu. Pored prethodno navedenih faktora i indikatora, a koji imaju svoju ulogu u braku, ekonomska nestabilnost ima za posljedicu i dugotrajno planiranje roditeljstva, što vremenom prerasta u pravu kalkulaciju bračnih partnera i često se definiše kao planirana trudnoća, kasno roditeljstvo i sl. S tim u vezi, brakovi i partneri koji podliježu ekonomskoj nestabilnosti vrlo često se odluče na samo jedno dijete i sve svoje aktivnosti usmjeravaju na njega/nju.

"Danas, mladi u sve većem broju nastavljaju obrazovanje, kasnije stupaju u brak, kasnije se odlučuju za roditeljstvo najčešće da bi poboljšali svoje profesionalne šanse, te u većem broju ulaze na tržište rada. Pored toga što produženo obrazovanje i otežano zapošljavanje rezultiraju usporenim socioekonomskim osamostaljivanjem, donose brojne promjene u strukturi i dinamici porodice, zbog čega mladi promišljeno odgađaju sklapanje braka i stvaranje vlastitog potomstva. Tako većina mladih dijeli mišljenje da su kasne dvadesete (period od 25 do 30 godine) najbolje godine za rađanje prvog djeteta."⁵⁰

Kao što je i navedeno u prethodnom citatu sve promjene koje se dešavaju imaju teže posljedice, kada je u pitanju konkretno promjena strukture, kako porodice, tako i cijele društvene zajednice uzrokovano smanjenjem broja djece. Nažalost, postajemo društvo osoba starije životne dobi, smanjuje se broj novorođenih, natalitet je u padu, a i uprkos smanjenom broju djece ne otvaraju se nove mogućnosti, dok situacija na tržištu rada postaje sve neizvjesnija. Navedeno je moguće potkrijepiti nalazima brojnih autora, a izdvaja se sljedeće: *"neizbjegno, kada govorimo o sve kasnijem ulasku u brak i niskom fertilitetu, sa stambenim problemom povezani su i uvjeti na tržištu rada, tj. radi li mladi čovjek koji je na pragu zasnivanja vlastite obitelji na određeno ili na neodređeno vrijeme i kolika je stopa nezaposlenosti u zemlji, te jesu li plaće dovoljne za podmirivanje troškova kada se uđe u brak i dobije dijete. Problem produženog ostajanja u roditeljskom domu uslijed nemogućnosti*

⁵⁰ Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, str 28

kupnje/najma vlastitog doprinosi povećanju broja neoženjenih i neudanih u dobnim skupinama koje su u najvitalnijoj dobi za ulazak u brak i imanje djece."⁵¹

Prethodno navedenim se još jednom nastojalo ukazati na problematiku koja se tiče mladih ljudi, njihov nezavidan položaj u društvenom poretku uprkos potencijalima koji su svojstveni mladim ljudima. Visoko obrazovano društvo, sa značajnim kapacitetima kako na polju privatnog, tako i stručnog usavršavanja još uvijek nije prepoznato od strane vladajućih institucija zbog čega se i javljaju problemi kasnog stupanja u brak i kasnog roditeljstva, uslijed čega postajemo nesretno društvo, gdje različite poteškoće i neizvjesne, negativne pojave utiču na kvalitet bračnog odnosa, koji je predikator stabilnosti braka i porodice.

⁵¹ Akrap, Anđelko & Čipin, Ivan 2008, *Stambeni problemi, produženi život s roditeljima i odgoda ulaska u brak u Hrvatskoj*, Rev. soc. polit., god. 15, br. 3, Zagreb str 417

4.6. Statistički i demografski pokazatelji kao indikatori kvalitete i stabilnosti braka

Apsolutni broj rastavljenih bračnih parova u mnogim je zemljama izrazito velik, no, ako promatramo odnos između broja rastavljenih i novo vjenčanih parova, taj je odnos još nepovoljniji. Primjera radi "*u nekim je zemljama, kao što su Rusija i SAD, odnos rastavljenih i novo vjenčanih parova približno 50 rastavljenih na 100 novo sklopljenih brakova.*"⁵² Prema Statističkom ljetopisu Republike Hrvatske u 2014. godini je prosječno zabilježeno 31 rastavljenih na 100 novosklopljenih brakova. U isto vrijeme, zastrašujući podatak predstavlja cifra od 336,9 razvedenih brakova na 1000 sklopljenih, dok je npr. u 2010. godini taj broj iznosio 237,5, što predstavlja veliku promjenu u demografskoj statistici susjedne Hrvatske.⁵³

Bosna i Hercegovina je uslijed snažnih demografskih, ekonomskih, društvenih, političkih i drugih promjena zahvaćena brojnim negativnim trendovima. Sve navedene promjene imaju za posljedicu nezadovoljno i nesigurno stanovništvo, što se odražava na sve redovne životne faze čovjeka, naročito u fazi kreiranja uslova za zasnivanje porodice i planiranja bračnog života. Brojne oscilacije i promjene u društvu su uzrokovale odlazak mladog stanovništva iz svih dijelova Bosne i Hercegovine, uslijed čega dolazi do smanjenja broja zaključenih brakova. Nažalost, ono što jeste realna slika socio-ekonomske situacije kako u Bosni i Hercegovini, tako i u drugim nerazvijenim ili zemljama u razvoju jeste da je porast broja razvedenih brakova sve izraženiji.

Statističko istraživanje je zasnovano na administrativnim evidencijama o stanjima građana. Provođenje ovog statističkog istraživanja obuhvata sve slučajeve zaključenih brakova registrovanih u evidencijama u matičnim knjigama u Federaciji BiH, a odnose se na referentnu godinu. Kako je to prikazano u narednoj tabeli, u Federaciji Bosne i Hercegovini je u 2015. godini zaključeno ukupno 12.972 braka, odnosno stopa od 5,9 na 1000 stanovnika. U 2016. godini bilo je ukupno 12.790 zaključenih brakova, odnosno stopa od 5,8 na 1000 stanovnika, gdje se vidi blagi pad u odnosu na prethodnu godinu. Stopa zaključenih brakova na 1000 stanovnika u 2017. godini je iznosila 5,9, odnosno ukupan broj sklopljenih brakova je iznosio 12.994.

⁵² Svilarić, Dubravka; Lukinac, Damir & Obradović, Josip 2017, *Što razlikuje zadovoljne bračne parove od parova koji traže stručnu pomoć?*, Ljetopis socijalnog rada 24 (3), 509-537.

⁵³ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske 2015, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske*, str 120. <https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2015/sljh2015.pdf>

U istom periodu 2015. godine, evidentirana su čak 1.502 razvedena braka, tj. 115,8 na 1000 zaključenih brakova. U 2016. godini broj razvedenih brakova je iznosio 1.445, odnosno 113,0 na 1000 zaključenih brakova, te u 2017. godini srazmjerno povećanju broja zaključenih brakova, porastao je u broj razvoda i isti je iznosio 1.725, sa stopom od 132,8 razvedenih brakova na 1000 zaključenih brakova.

Tabela 1.: Broj zaključenih/razvedenih brakova u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodu 2015.-2017. godine

Godina	2015	2016	2017
Broj zaključenih brakova	12 972	12 790	12 994
Na 1000 stanovnika	5,9	5,8	5,9
Broj razvedenih brakova	1 502	1 445	1 725
Na 1000 zaključenih brakova	115,8	113,0	132,8

Izvor: Federalni zavod za statistiku.

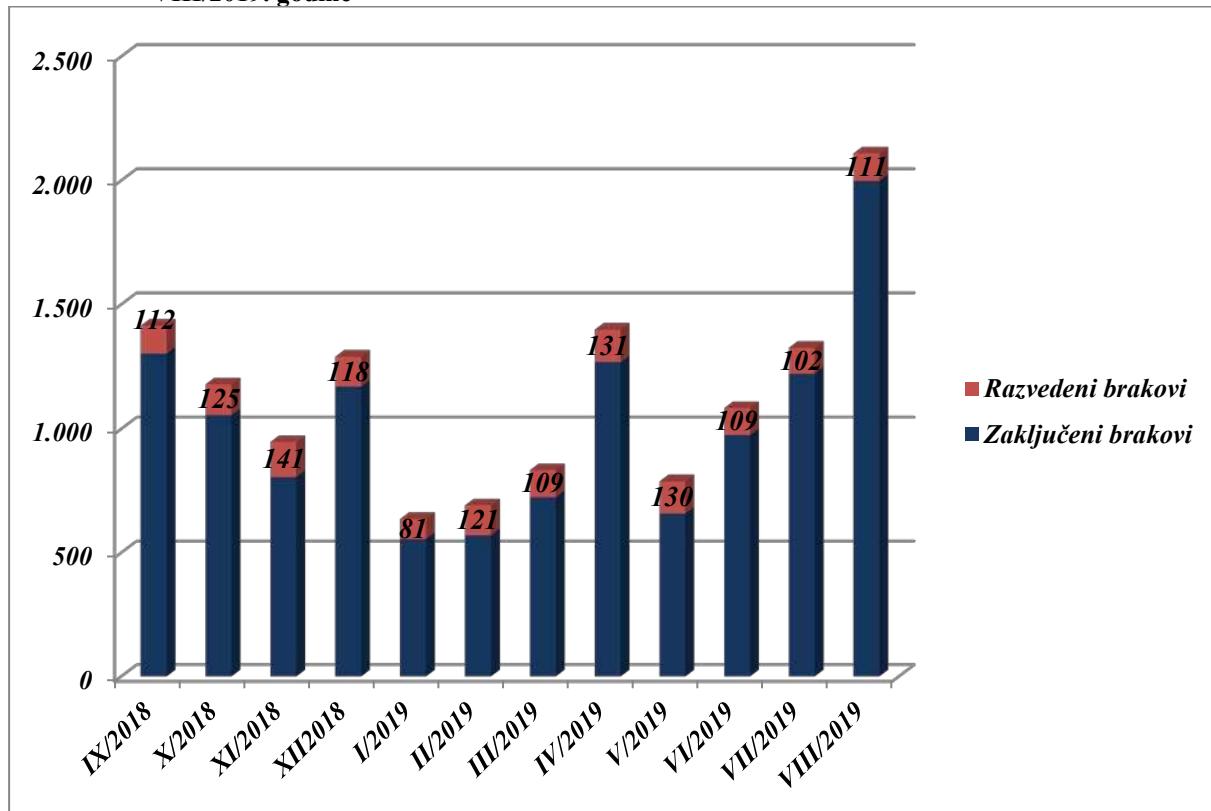
U tabeli koja slijedi u nastavku rada prikazani su statistički pokazatelji koji se odnose na broj zaključenih i razvedenih brakova u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodu od septembra 2018. godine do avgusta 2019. godine. Statističko istraživanje je zasnovano na administrativnim evidencijama o stanjima građana. Provođenje ovog statističkog istraživanja obuhvata sve slučajeve razvedenih brakova registrovanih u evidencijama općinskih sudova i odnose se na referentne godine. U ovom vremenskom periodu ukupno je zaključeno 12.304 braka, dok je u istom periodu razvedeno 1.390 brakova, što iznosi 112,97 razvedenih na 1000 zaključenih brakova.

Tabela 2.: Statistika zaključenih i razvedenih brakova u Federaciji Bosne i Hercegovine za period septembar 2018./avgust 2019. godine

Mjesec	Zaključeni brakovi	Razvedeni brakovi
IX/2018	1.302	112
X/2018	1.055	125
XI/2018	806	141
XII/2018	1.171	118
I/2019	555	81
II/2019	570	121
III/2019	724	109
IV/2019	1.267	131
V/2019	658	130
VI/2019	975	109
VII/2019	1.223	102
VIII/2019	1.998	111
Ukupno	12.304	1.390

Izvor: Federalni zavod za statistiku.

Grafikon 2.: Zaključeni i razvedeni brakovi u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodu IX/2018. do VIII/2019. godine

Izvor: Obrada autora.

Sudovi u RS-oj su u 2018. godini razveli 963 para, a u prva tri kvartala 2019. godine 687 brakova. Banja Luka prednjači prema statistici razvoda na niovu Bosne i Hercegovine. Prema posljednjem popisu stanovništva, u Banja Luci živi oko 7.240 razvedenih, a prosječni brak u RS-oj traje 13,5 godina, a kriza se javlja u petoj godini braka.

Prema najnovijim podacima iz 2019. godine u Federaciji Bosne i Hercegovine, zaključeno je 12.190 brakova, dok je u istom periodu razvedeno 1.436 brakova.⁵⁴ Navedeni podaci prikazuju stvarnu sliku trenutne situacije u Bosni i Hercegovini, koja je upravo demonstrirana u broju razvedenih, odnosno sklopljenih brakova što se izvjesno povezuje sa cijelokupnom ekonomskom, političkom i egzistencijalnom situacijom. Visok stepen nezadovoljstva mladih i drugih bračnih partnera uzrokovani je nezaposlenošću, neusklađenim tržištem rada sa stepenom obrazovanja, manjkom sredstava za planiranje proširenja porodice, društvenim promjenama, što za rezultantu ima brojne konfliktne situacije, neslaganja, stres i isto se manifestuje nepovoljno na bračni odnos.

⁵⁴Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBIH za 2019. godinu, Federalni zavod za programiranje razvoja, Sarajevo, str 28.

<<http://fzzpr.gov.ba/download/doc/Socioekonomski+pokazatelji+2019.pdf/da3c08f87c0a67dae00fcfa69a14c1ba2.pdf>>

Nažalost, trenutni negativni pokazatelji nemaju rok trajanja i nije moguće predvidjeti do kada će se trend kasnog ulaska u brak, smanjenog nataliteta, broj razvoda i slični problemi naše današnjice nastaviti. Neizvjesnost je trenutno jedina 'izvjesna' odrednica bosansko-hercegovačkog društva, a nažalost proglašeno stanje pandemije u kojem je pisan ovaj rad ne doprinosi poboljšanju situacije i općenito socio-ekonomskih uslova za razvoj bračne zajednice i života općenito u Bosni i Hercegovini.

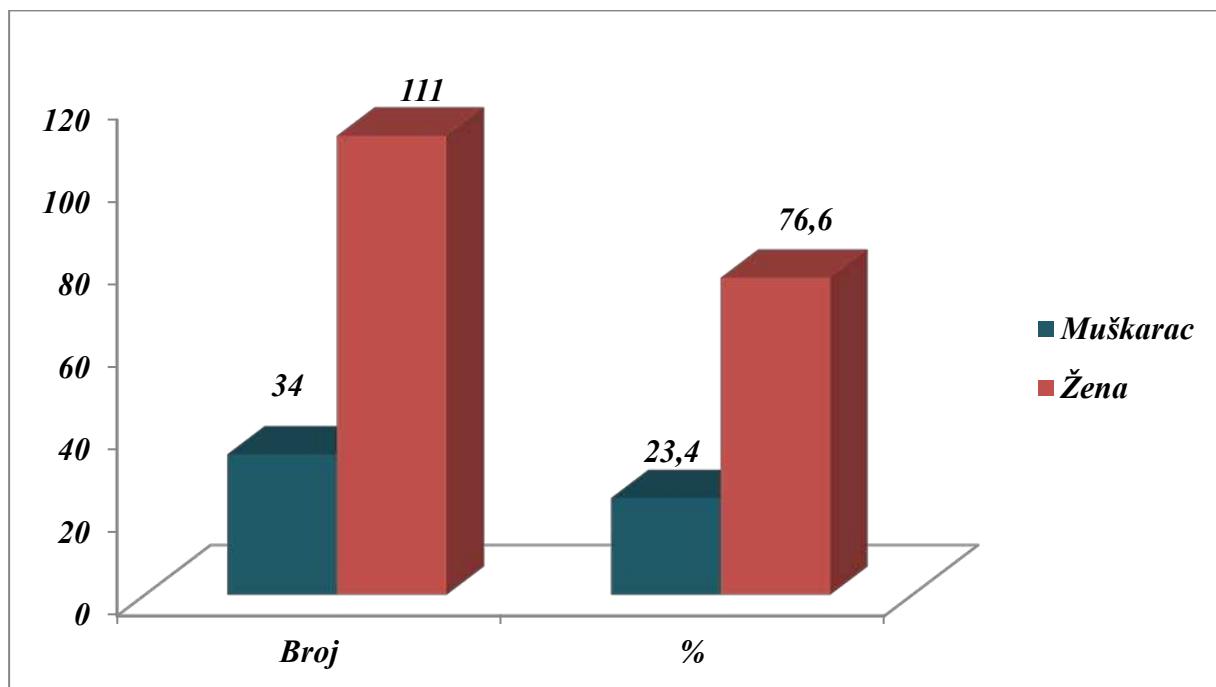
Visok stepen netolerancije i nerazumijevanja za posljedicu ima sve navedene negativne trendove, zbog čega najosjetljivije kategorije društva trpe brojne posljedice i suočavaju se se najvećim izazovima današnjice.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe istraživanja pored primjene brojnih drugih metoda, primijenjena i metoda ankete. S obzirom na to da je istraživanje vršeno u periodu pandemije COVID 19 uslijed brojnih poteškoća i ograničenja, bilo je neophodno kreirati online anketu i prikupljati sve podatke isključivo na taj način. U realizaciji ankete je učestvovalo ukupno 145 ispitanika, koji su odgovarali na 10 postavljenih pitanja. Anketa je bila prilagođena svim kategorijama stanovništva, namijenjena isključivo onima koji su u braku, vanbračnoj zajednici, razvedeni ili udovci/udovice. Anketna pitanja su jasno definisana i usmjerena direktno na temu, čime se nastojalo prikupiti dovoljno informacija od značaja za rezultate istraživanja.

U nastavku ovog poglavlja slijedi prikaz kvantitativnih pokazatelja dobijenih obim istraživanjem, kao i analiza istih. Načinom prikazivanja rezultata istraživanja htjela se postići preglednost i konceptualnost, zbog čega su svi rezultati istraživanja prikazani grafički uz oznaku broja ispitanih, te procentualnog odnosa za svaki odgovor dobijen primjenom metode ankete. Na sljedećem grafikonu je prikazano procentualno učešće ispitanika u anketi prema spolu:

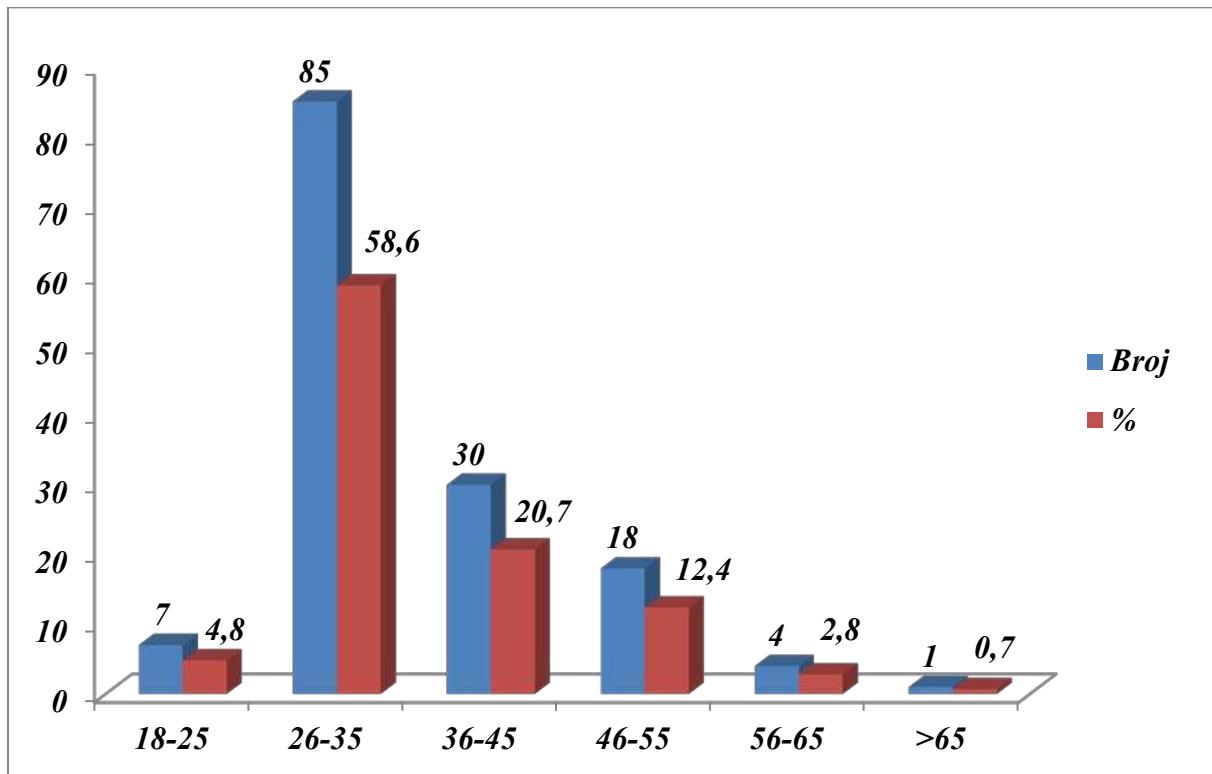
Grafikon 3. Prikaz broja ispitanika/ca prema spolu

Izvor: obrada Autora.

Kao što je prethodno navedeno, istraživanje je obuhvatilo ciljnu grupu ispitanika, njih 145, odnosno 34 muškarca (23,4 %) i 111 žena (76,6 %). Na narednom grafikonu su prikazane starosne kategorije ispitanika, te broj i procentualni odnos svake od njih:

Grafikon 4. Prikaz broja ispitanika/ca prema starosnoj dobi

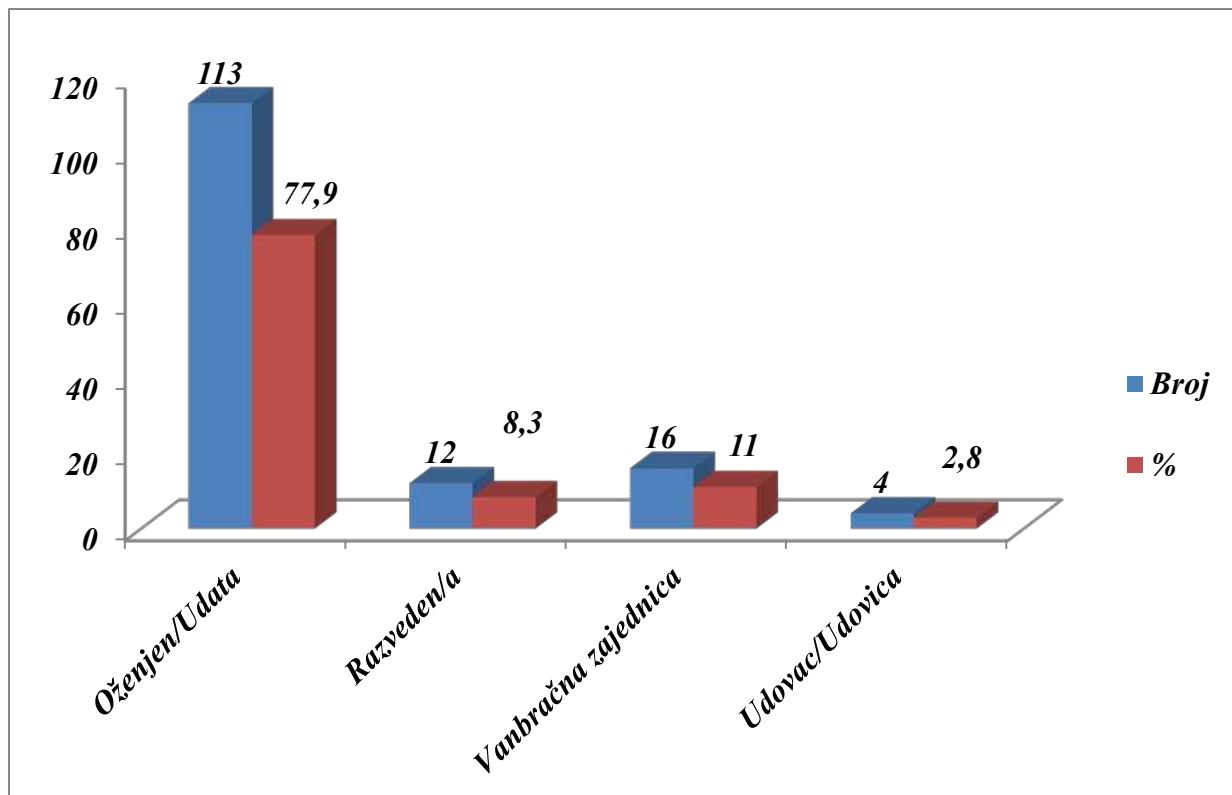

Izvor: obrada Autora.

Kao što je to grafički i prikazano, najveći broj ispitanika/ca se odnosi na starosnu kategoriju 26-35 godina, odnosno njih 85 (58,6 %) od ukupnog broja ispitanika/ca. Starosnoj kategoriji od 36-45 godina pripada 30, odnosno 20,7 % ispitanika/ca. Najmanji broj ispitanika/ca pripada starosnoj kategoriji >65 i to samo jedan ispitanik/ca (0,7 %). Preostali ispitanici su starosti od 46-55 godina, njih 18 (12,4 %), zatim 18-25 godina sa 7 ispitanika/ca (4,8 %) i naposljetku osobe starosne dobi od 56-65 godina, njih 4 ili 2,8 %.

Na narednom grafikonu su prikazani podaci o bračnom statusu ispitanika/ca koji su učestvovali u istraživanju primjenom metoda ankete:

Grafikon 5. Bračni status ispitanika/ca

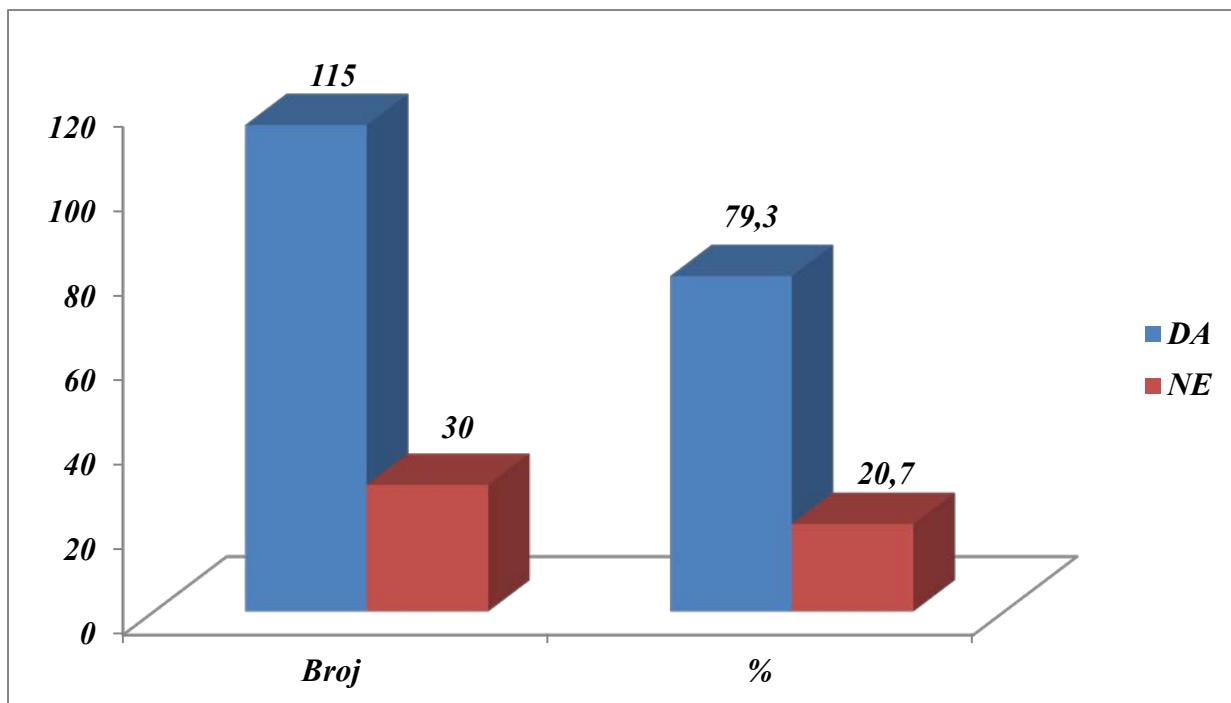

Izvor: obrada Autora.

Iz priloženog grafičkog prikaza evidentno je da je većina ispitanika/ca u bračnoj zajednici, njih 113 (77,9 %) se izjasnilo da su oženjeni, odnosno udate. Od ukupno 145 ispitanika/ca njih 16 (11 %) se izjasnilo da su u vanbračnoj zajednici, dok je 12 (8,3 %) ispitanika/ca kao odgovor navelo da su razvedeni/e. Najmanji broj ispitanika/ca, odnosno njih 4 (2,8 %) navodi da su udovci, odnosno udovice.

Nakon uvodnih pitanja, koja su doprinijela jasnijoj demografskoj slici ovog istraživanja, uslijedila su konkretizovana pitanja usmjerena na pojedinačna mišljenja i stavove ispitanika/ca, obuhvaćenih istim. Navedena pitanja su postavljena s ciljem dobijanja mišljenja, stečenih bračnim ili iskustvom stečenim u vanbračnoj zajednici, a čiji bi odgovori u velikoj mjeri poslužili za dokazivanje prepostavki sa početka ovog rada, a navedenih i u opisnom/uvodnom dijelu ovog poglavlja. Na sljedećem grafikonu je prikazan odnos broja ispitanika/ca koji su iznijeli stav o važnosti bračne zajednice za funkcionalnost društva u cjelini:

Grafikon 6. Prikaz odgovora ispitanika/ca na anketno pitanje "Smatraate li da je bračna zajednica neophodna za funkcionisanje društva u cjelini?"

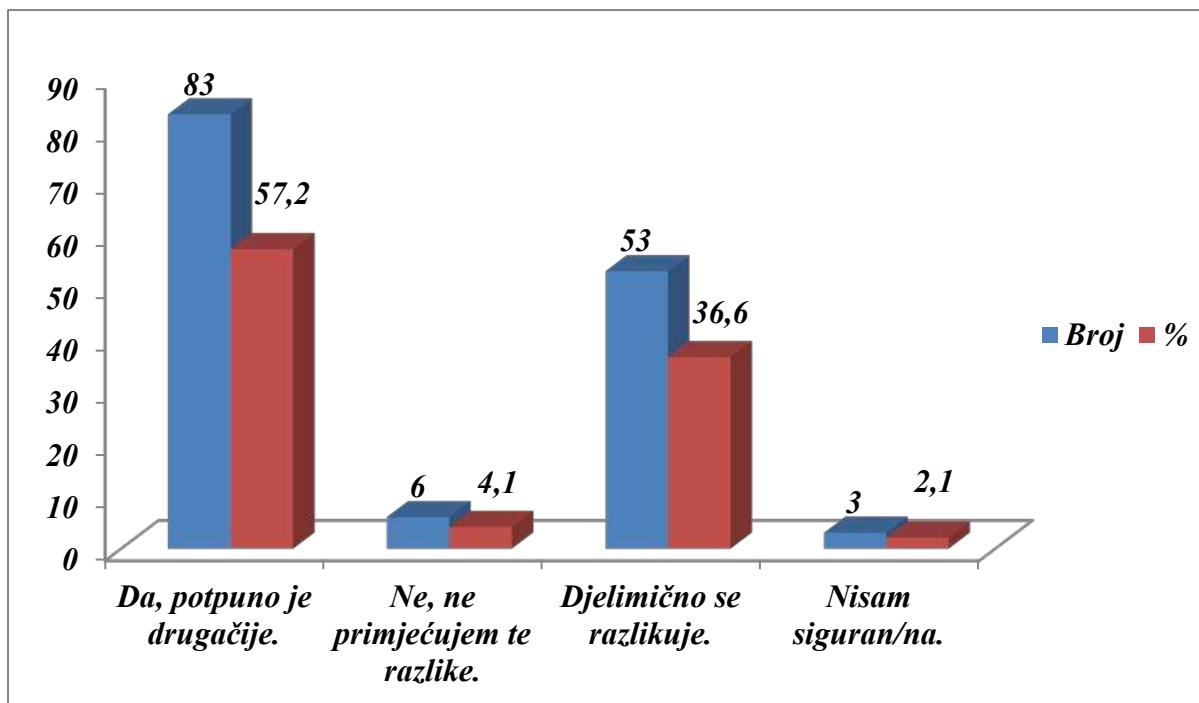

Izvor: obrada Autora.

Na postavljeno pitanje, ukupno 115 ispitanika/ca, odnosno njih 79,3 % smatra da je bračna zajednica neophodna za funkcionisanje društva u njegovoj cjelini, dok je preostalih 30 ispitanika/ca ili 20,7 % odgovorilo sa negacijom.

S obzirom na izražene razlike u funkcionalnosti bračnog odnosa iz ranijeg perioda, koji se nerijetko u literaturi, ali i društvenom poimanju braka karakteriše kao tradicionalan i konzervativan, te današnjeg, savremenog braka, ispitanicima je ponuđena mogućnost iznošenja stava po pitanju ove problematike. Na sljedećem grafikonu je prikazan odnos broja ispitanika/ca koji smatraju da se savremeno shvatanje braka uglavnom razlikuje, odnosno ne razlikuje od nekadašnjeg:

Grafikon 7. Prikaz odgovora ispitanika na postavljeno anketno pitanje "Da li se prema Vašem mišljenju, savremeno shvatanje braka uglavnom razlikuje od nekadašnjeg?"

Izvor: obrada Autora.

Na gore navedeno anketno pitanje, 83 ispitanika/ca, odnosno njih 57,2 % se izjasnilo da se savremeno shvatanje braka potpuno razlikuje od nekadašnjeg, dok se njih 53 (36,6 %) izjasnilo da se isto djelimično razlikuje. Svega 6 ispitanika/ca (4,1 %) se izjasnilo da ne primjećuje te razlike, dok je troje ispitanika/ca ili 2,1 % odgovorilo sa nisam siguran/na. Iz priloženog se da zaključiti da je na ovo pitanje čak 136 ispitanika (93,8 %) ipak iznijelo potvrđan stav po pitanju razlika u shvatanju braka nekad i sad.

S obzirom na brojne faktore koji zaista utiču na mlađe i druge partnera u smislu donošenja odluke da žele formirati bračnu zajednicu, u nastavku rada je tabelarni i grafički prikaz iznesenih stavova od strane 145 ispitanika po pitanju faktora, a koji prema njihovom mišljenju imaju ključan uticaj na formiranje bračne zajednice.

U prikazanoj Tabeli 3., ispitanici su imali ponuđenih osam opcionalnih odgovora, odnosno 4 ključna pitanja, a isti se odnose na zaposlenost, materijalnu obezbijeđenost, psihološku i emocionalnu spremnost na brak, te riješeno stambeno pitanje. Ispitanici su imali mogućnost da odaberu više odgovora.

Tabela 3. Brojčani udio iznesenih stavova ispitanika na postavljeno anketno pitanje "Prema Vašem mišljenju, koji od navedenih faktora imaju ključan uticaj na formiranje bračne zajednice?"

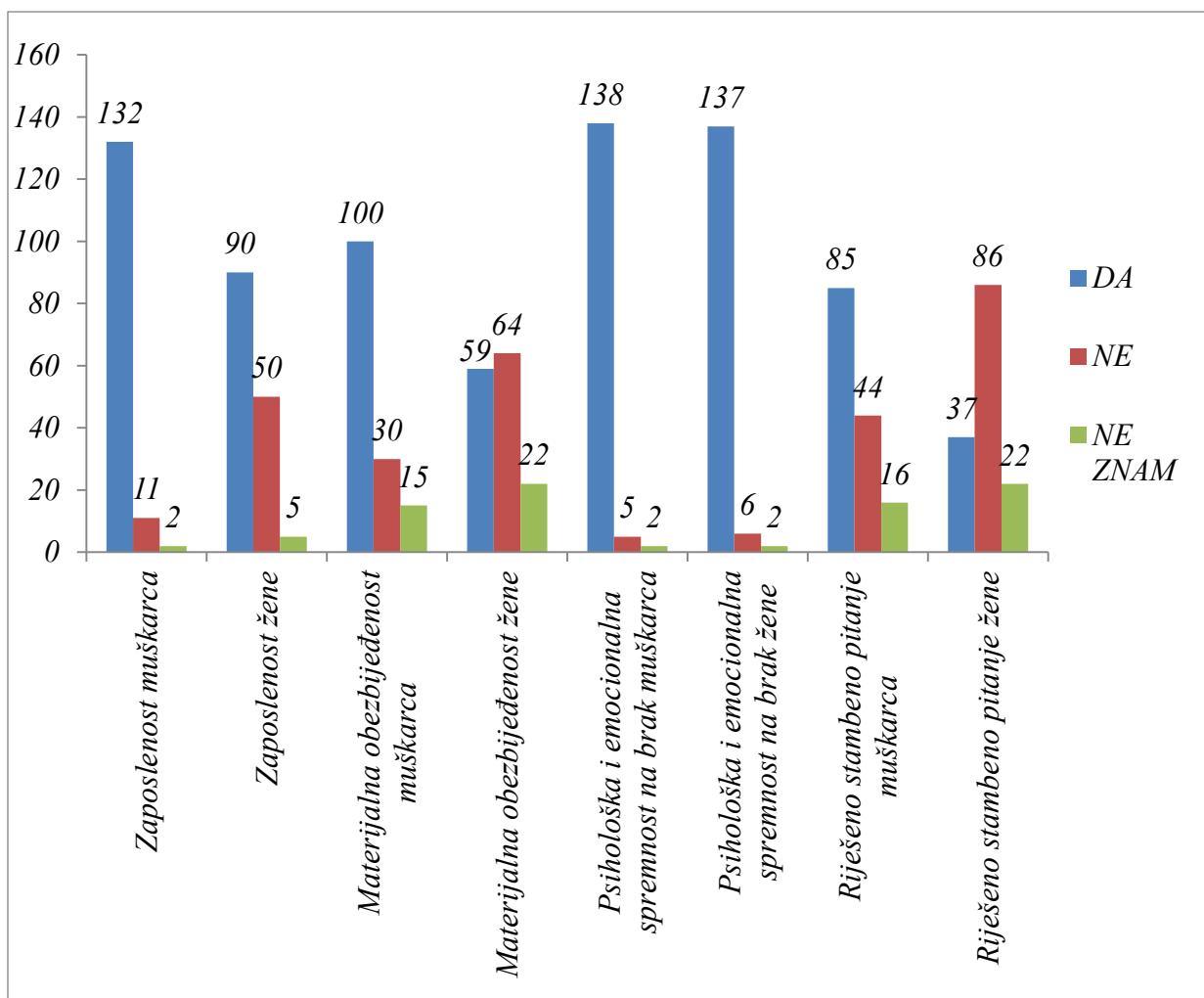
Pitanje/Odgovor	DA	NE	NE ZNAM
Zaposlenost muškarca	132	11	2
Zaposlenost žene	90	50	5
Materijalna obezbijedenost muškarca	100	30	15
Materijalna obezbijedenost žene	59	64	22
Psihološka i emocionalna spremnost na brak muškarca	138	5	2
Psihološka i emocionalna spremnost na brak žene	137	6	2
Riješeno stambeno pitanje muškarca	85	44	16
Riješeno stambeno pitanje žene	37	86	22

Izvor: obrada Autora.

Analizom dobijenih odgovora, moguće je prikazati nekoliko ključnih stavova, koji prikazuju većinu mišljenja ispitanika/ca obuhvaćenih ovim istraživanjem:

- 1) *Većina ispitanika smatra da su psihološka i emocionalna spremnost muškarca i žene faktor koji ima ključan uticaj na formiranje bračne zajednice (245);*
- 2) *Većina ispitanika (njih 132/145) smatra da je zaposlenost muškarca faktor koji ima ključan uticaj, dok ukupno 90 ispitanika/ca to tvrdi i za žene. Čak 50 ispitanika ima stav da zaposlenost žene nije faktor koji ima ključan uticaj na formiranje bračne zajednice.*
- 3) *Od 145 ispitanika, njih 100 kao značajan faktor navodi materijalnu obezbijedenost muškarca, a u isto vrijeme njih 59 to tvrdi za žene. Također, 30 ispitanika/ca negira ovaj stav kada su u pitanju muškarci, a 64 ispitanika/ce kada su u pitanju žene.*
- 4) *Kada je u pitanju stambena obezbijedenost muškarca/žene, 85 ispitanika smatra da je ista kod muškaraca faktor koji ima ključan uticaj na formiranje bračne zajednice, odnosno njih 37 to isto tvrdi za žene. S druge strane, 44 ispitanika/ce negira ovaj stav kada su u pitanju muškarci, dok čak 86 ispitanika/ca smatra da stambena obezbijedenost žene nije faktor koji ima presudan uticaj na formiranje bračne zajednice.*

Grafikon 8. Prikaz broja iznesenih stavova ispitanika na postavljeno anketno pitanje "Prema Vašem mišljenju, koji od navedenih faktora imaju ključan uticaj na formiranje bračne zajednice?"

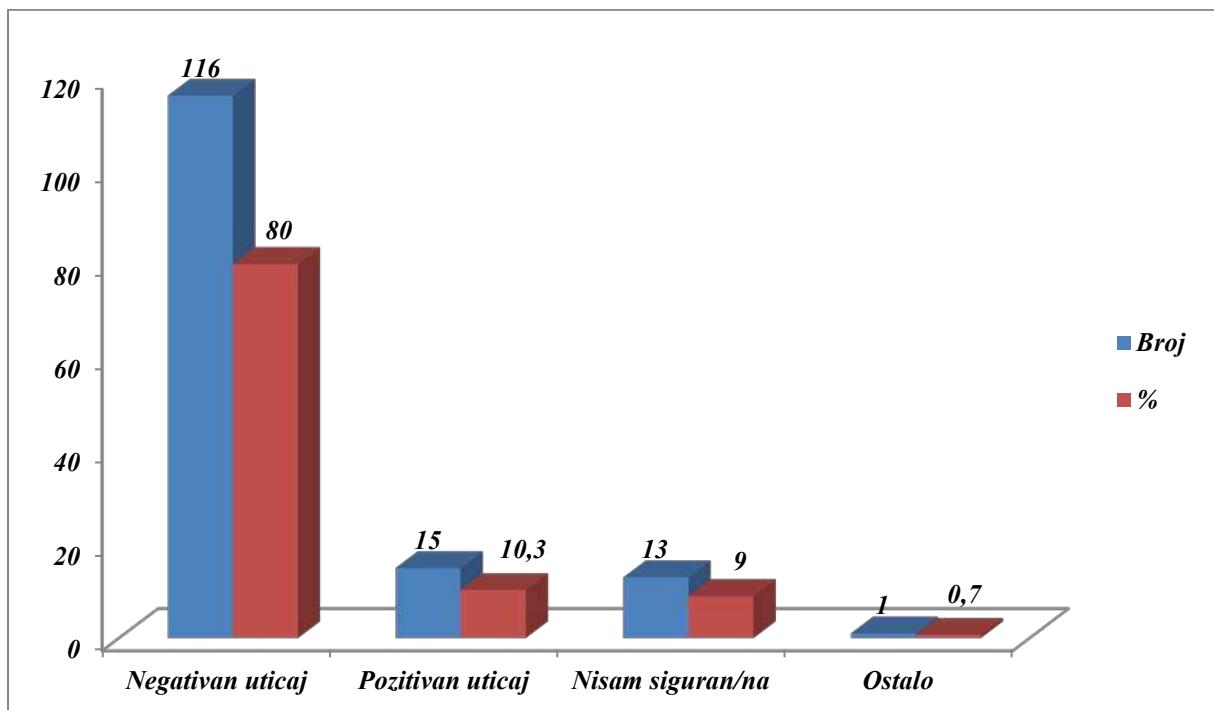
Izvor: obrada Autora.

S obzirom na karakter ispitanika, bračno iskustvo, kao i na hipoteze sa početka ovog rada, kreirano je sveobuhvatno pitanje s ciljem dobijanja povratnih, iskustvenih informacija od ukupno 145 osoba. Pitanje je koncipirano na način da od ispitanika traži iznošenje stava po pitanju različitih socio-ekonomskih predikatora kvalitete i stabilnosti braka, odnosno njihovo pozitivnog ili negativnog uticaja.

Ispitanicima/ama je u samom pitanju pojašnjeno da se od njih očekuje ocjena različitih predikatora, poput: promjenjive ekonomske situacije (nezaposlenost), nesigurna ekonomska situacija i materijalna obezbijeđenost kod mladih bračnih parova, eventualne zdravstvene poteškoće kod bračnih partnera (sterilnost, invalidnost i dr.), kulturološke razlike, demografske promjene i druge faktore koji su neminovno dijelom svakog bračnog odnosa.

Izneseni stavovi na postavljeno pitanje su vidljivi na grafikonu koji slijedi, gdje je prikazano da većina ispitanika/ca, čak njih 116 ili 80 % smatra da navedeni socio-ekonomski predikatori imaju izraženiji negativan uticaj na kvalitet i stabilnost braka. Od ukupno 145 ispitanih, njih svega 15 ili 10,3 % smatra isti imaju pozitivan uticaj, dok je 13 ispitanika ili 9 % odgovorilo sa nisam siguran/na.

Grafikon 9. Prikaz iznesenih stavova ispitanika u odnosu na postavljeno pitanje "Da li različiti socio-ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka imaju izraženiji pozitivan ili negativan uticaj?"

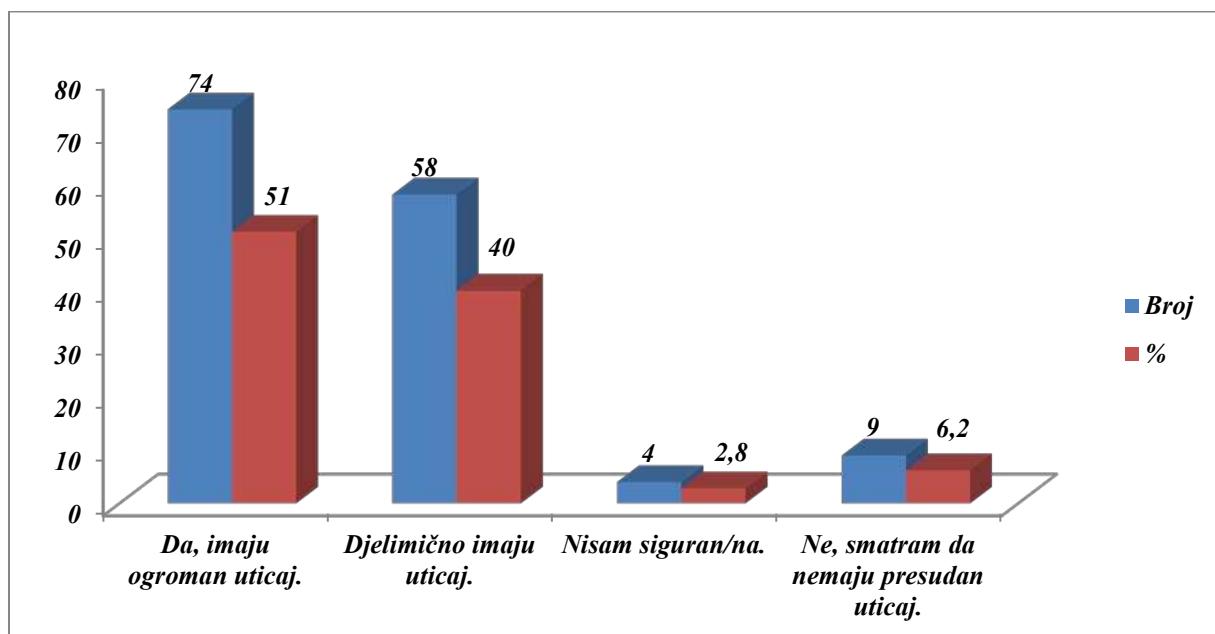
Izvor: obrada Autora.

U kategoriji ostalih odgovora evidentiran je svega jedan (0,7 %), gdje u opisnom dijelu stoji da sve navedeno uglavnom ima negativniju konotaciju, naročito u zemljama koje su ekonomski i sigurnosno (u svakom pogledu) nestabilne, uslijed čega se brojne posljedice upravo ogledaju u porodičnom odnosu, te kulminiraju bračnim nezadovoljstvom i na kraju razvodom. Također, ispitanik/ca obrazlaže i stav da navedeni predikatori mogu imati pozitivan uticaj ukoliko se postigne njihova ujednačenost, bez izražene dominacije, a uz ispravno rezonovanje svih pogodnih i nepogodnih situacija, kao normalne pojave u životu svakog čovjeka, pa tako i bračnih partnera.

Nakon što je u prethodnom pitanju prikazan stav ispitanika/ca o uticaju različitih faktora na kvalitet i stabilnost braka, a u odnosu na glavnu hipotezu, gdje se pored socio-ekonomskih predikatora vrši poveznica sa savremenim društvom i trendovima, naredno pitanje se odnosi na korelaciju savremenih trendova i njihovog uticaja na kvalitet i stabilnost bračnih odnosa.

Na grafičkom prikazu u nastavku teksta se nalaze stavovi ispitanika po pitanju već spomenutih savremenih trendova i obima njihovog uticaja na brak:

Grafikon 10. Uticaj savremenih trendova na brak

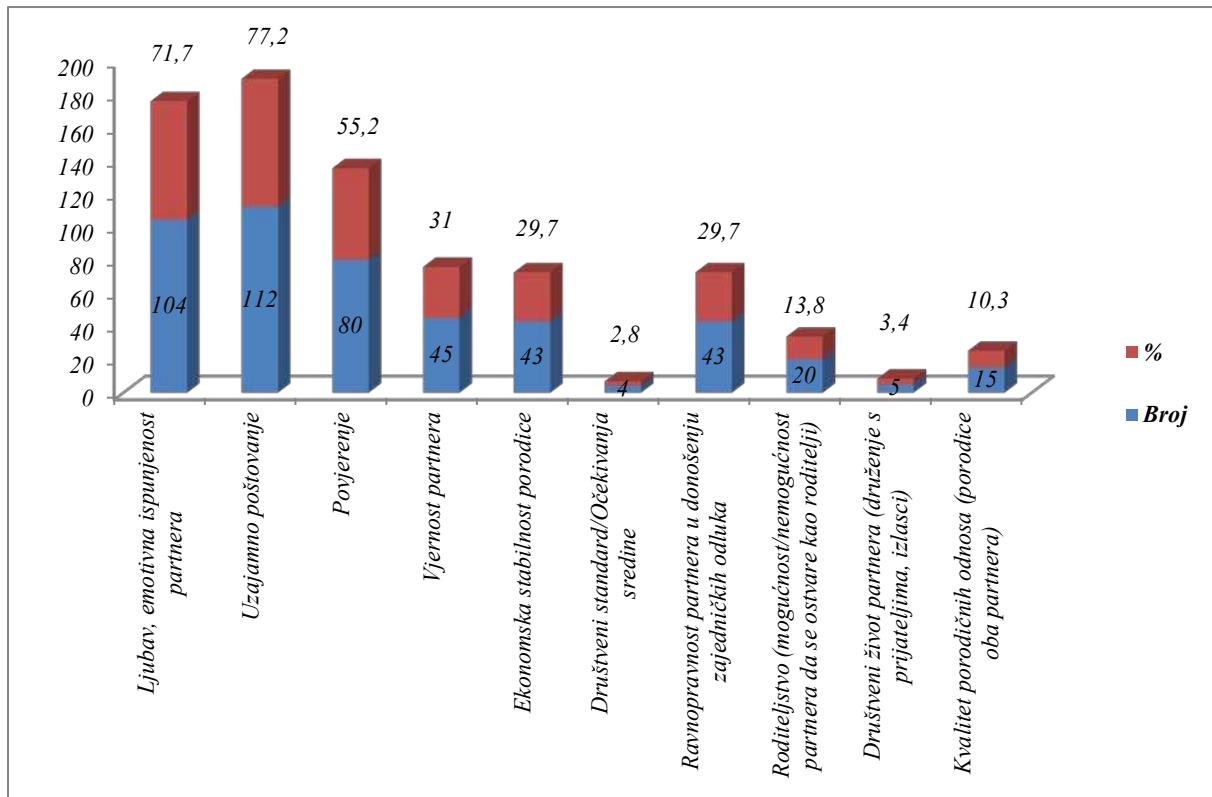

Izvor: obrada Autora.

Na osnovu dobijenih rezultata, vidljivo je da 74 ispitanika/ca, odnosno 51 % podržava tvrdnju da savremeni trendovi imaju ogroman uticaj na kvalitet bračnih odnosa. Veliki broj ispitanika, tačnije njih 58 (40 %) smatra da isti imaju djelimičan uticaj. Svega 9 ispitanika/ca (6,2 %) smatra da savremeni trendovi nemaju presudan uticaj, a preostala 4 odgovora (2,8 %) se odnose na neutralan stav, odnosno odgovor nisam siguran/na. Ukoliko zbirno posmatramo ovaj dio anketiranja, evidentno je da 91 % ispitanih (132) ima uglavnom potvrđan stav i iskustveno podržava tvrdnju da savremeni trendovi ipak imaju svoje dejstvo na kvalitet i stabilnost braka.

U pretposljednjem anketnom pitanju, ispitanicima je postavljena mogućnost da od ponuđenih stavova odaberu maksimalno 4 opcije koje odgovaraju na pitanje "Šta od navedenog smatrate ključnim za opstanak braka?". Pri tome su ponuđene različite varijante socijalnih, demografskih te ekonomskih faktora koji su sastavni dio svakog odnosa, te nikako ne mogu biti izostavljeni prilikom vrednovanja bračnih kvaliteta. Na grafikonu koji slijedi u nastavku, prikazan je broj i procentualni odnos odgovora od ukupno 145 ispitanih učesnika/ca, kao i međusoban odnos većeg ili manjeg uticaja neke od ponuđenih mogućnosti, a na osnovu iznesenih stavova. Od mogućih 580 odgovora, na koliko su ispitanici bili ograničeni u ovom pitanju, dobijeno je ukupno 471 odgovora prikazanih u nastavku:

Grafikon 11. Prikaz iznesenih stavova na osnovu anketnog pitanja "Šta od navedenog smatrate ključnim za opstanak braka?"

Izvor: obrada Autora.

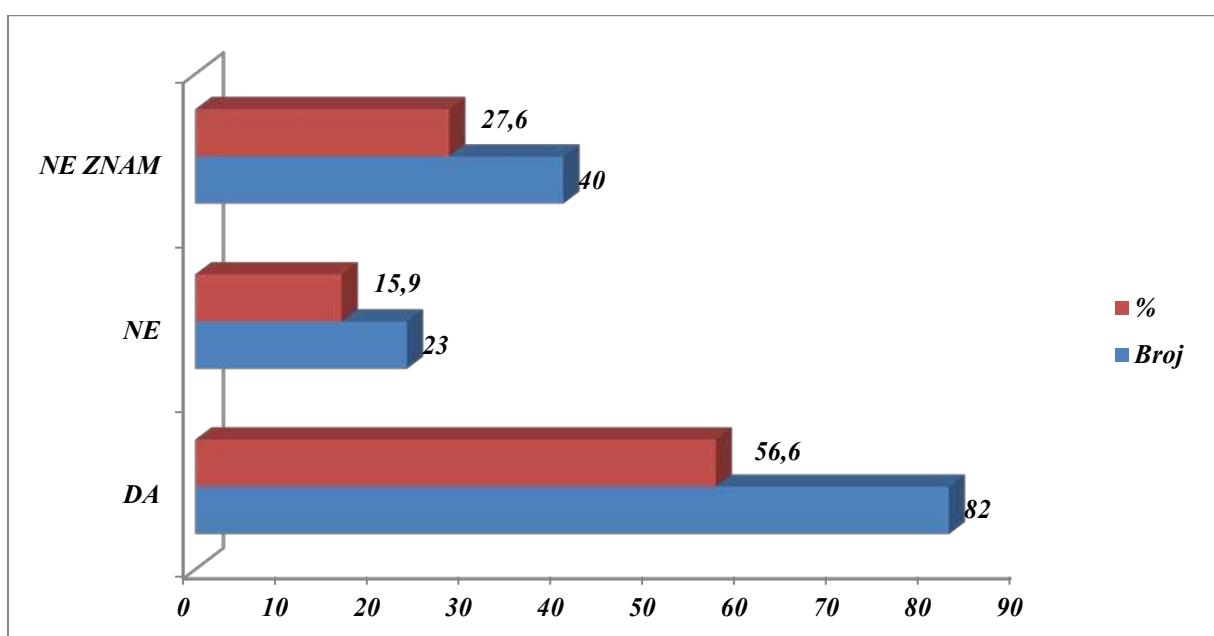
Iz priloženog grafikona je moguće izvesti nekoliko ključnih zaključaka:

- 1) Najveći broj ispitanika/ca, njih 112 (77, 2 %) smatra uzajamno poštovanje partnera ključnim faktorom za opstanak braka.
- 2) Kada su u pitanju ljubav i emotivna ispunjenost partnera, ukupno 104 ispitanika/ce (71, 7 %) smatraju ovaj faktor ključnim.
- 3) Kao značajan faktor za opstanak braka, ispitanici navode povjerenje među bračnim partnerima s ukupno 80 odgovora (55, 2 %), dok vjernost među partnerima kao ključan faktor smatra 45 ispitanika (31 %).
- 4) Podjednako važnim i ključnim faktorom sa ukupno 43 odgovora (29, 7 %) ispitanici navode ekonomsku stabilnost porodice, te ravnopravnost partnera u donošenju zajedničkih odluka.
- 5) Ukupno 20 ispitanika/ca (13, 8 %) smatra roditeljstvo (mogućnost/nemogućnost partnera da se ostvare kao roditelji) ključnim za opstanak braka. Dodatno, ukupno 15 učesnika ankete (10, 3 %) ključnim faktorom navodi kvalitet porodičnih odnosa (porodice oba bračna partnera).

- 6) Kao faktore s neznatnim uticajem, ispitanici navode društveni život partnera (druženje sa prijateljima, izlasci) sa ukupno 5 odgovora (3,4 %), te društveni standard/očekivanja sredine sa svega 4 odgovora (2,8 %).

Na samom kraju ankete, ispitanicima je ostavljena mogućnost izjašnjavanja po pitanju uticaja stručne osobe, čije posredstvo prema njihovom mišljenju može, odnosno ne može doprinijeti očuvanju bračne zajednice. Na narednom grafikonu je prikazan brojčani i procentualni odnos iznesenih stavova:

Grafikon 12. Prikaz odgovora i stavova ispitanika/ca na osnovu anketnog pitanja "Smatrate li da posredstvo stručne osobe može doprinijeti očuvanju bračne zajednice?"

Izvor: obrada Autora.

Ukupno 82 ispitanika/ca, odnosno 56,6 % smatra da posredstvo stručne osobe može doprinijeti očuvanju bračne zajednice, dok su se 23 ispitanika/ce izjasnili sa suprotnim stavom. Preostali broj ispitanika/ca, njih 40 (27,6 %) je odabralo opciju *Ne znam*, uz pretpostavku da nemaju određeno predznanje u tom pogledu ili iskustvo sa istim.

5.3. Sinteza rezultata provedene ankete

U realizaciji ankete je učestvovalo ukupno 145 ispitanika, koji su odgovarali na 10 postavljenih pitanja. Sintezom dobijenih rezultata istraživanja može se zaključiti da su ispunjeni zacrtani ciljevi, na osnovu kojih su kreirana pitanja i usmjerena ka relevantnom uzorku.

Činjenica da gotovo 80 % učesnika/ca smatra da je brak nezaobilazan faktor društvenog postojanja navodi na zaključak da je većina ispitanika tradicionalnih shvatanja, te da isti podržavaju bračnu zajednicu naspram vanbračne. Na osnovu ovih rezultata i niske stope razvoda među anketiranim, donekle se može zaključiti da je bosansko-hercegovačko društvo još uvijek stabilno u pogledu održavanja bračnih veza, te da se savremene poteškoće nastoje minimizirati s ciljem očuvanja porodice i svih njenih vrijednosti. Ono što također navodi na činjenicu da se još uvijek držimo tradicionalizma jeste izražen stav ispitanika/ca po pitanju ključnih faktora koji utiču na partnere da stupe u brak.

S tim u vezi, na pitanje o zaposlenosti, materijalnoj obezbijeđenosti, psihološkoj i emocionalnoj spremnosti na brak, te riješenom stambenom pitanju, gdje su ispitanici imali mogućnost da procjene ove parametre za muškarce i žene, većina odgovora (više od 2/3) se odnosila na muškarce. Dakle još uvijek, uprkos visokoj stopi obrazovanih, zaposlenih i situiranih djevojaka/žena postoji uvriježen stav da muškarac treba biti stabilan u pogledu gore navedenih predikatora kako bi se zasnovao bračni odnos. S druge strane, ispitanicima/ama je podjednako važna stavka psihološke i emotivne stabilnosti i muškarca i žene kao ključnog faktora za stupanje u brak. Podsjecanja radi, istraživanje je obuhvatilo 111 žena i 34 muškarca.

Na kraju, važno je i napomenuti da su ispitanici iznosili stav po pitanju efekata koji različiti socio-ekonomski predikatori imaju na brak i porodicu u cjelini, gdje većina njih smatra da promjenjiva ekomska situacija (nezaposlenost), nesigurna ekomska situacija i materijalna obezbijeđenost kod mlađih bračnih parova, eventualne zdravstvene poteškoće kod bračnih partnera (sterilnost, invalidnost i dr.), kulturološke razlike, demografske promjene i sl. imaju uglavnom negativne posljedice prvenstveno na kvalitet bračnog odnosa, što zatim utiče na stabilnost i nezadovoljstvo brakom. Također, značajan je podatak da su ispitanici/ce prilično uniformni kada je u pitanju stav o savremenim promjenama kojima podliježu kako društvo, tako i brak, porodica uslijed čega sve te promjene i savremene faktore njih 80 % tretira kao nepovoljne.

ZAKLJUČAK

Istraživanje koje je poslužilo kao osnova ovog rada za cilj je imala ispitivanje svih faktora, bilo interne ili eksterne prirode u odnosu na porodicu koji mogu imati uticaj na kvalitetu i stabilnost braka, a glavna hipoteza koja se nastojala dokazati urađenim i prikazanim u radu jeste da su brojni socio-ekonomski predikatori prisutni u savremenom društvu ustvari u direktnoj vezi sa kvalitetom i stabilnosti braka. Područje Bosne i Hercegovine je pored primjera iz okruženja i svijeta posmatrano kao predmetna lokacija, te se na osnovu prikazanih tekstualnih, grafičkih i kvantitativnih pokazatelja vidjelo koliko je sve nestabilnija ekonomska, politička, sigurnosna i općenito društvena situacija imala negativne posljedice po kvalitet bračnog odnosa.

Značajan je parametar da 79,3 % smatra da je bračna zajednica neophodna za funkcionisanje društva u njegovoј cjelini, dok je preostalih 30 ispitanika/ca ili 20,7 % odgovorilo sa negacijom. To na s navodi na zaključak da još uvijek mladi daju veliku vrijednost braku kao zajednici.

Analizom dobivenih odgovora kroz ostraživanje uočila sam nekoliko ključnih stavova, koji prikazuju većinu mišljenja ispitanika/ca, te na osnovu njega zapažamo da : većina ispitanika smatra da su psihološka i emocionalna spremnost muškarca i žene faktor koji ima ključan uticaj na formiranje bračne zajednice, te da je zaposlenost muškarca faktor koji ima ključan uticaj. Također, ukupno 90 ispitanika/ca to tvrdi i je zaposlenost bitna i za ženu. Na osnovu rezultata istraživanja kada je u pitanju stambena obezbijeđenost muškarca/žene, 85 ispitanika smatra da je ista kod muškaraca faktor koji ima ključan uticaj na formiranje bračne zajednice..

Time se želi kazati da je veliki broj nezaposlenih, neusklađenost tržišta rada i stepena obrazovanja našeg stanovništva, visok društveni standard uticao na povećan broj razvoda u našoj zemlji, što se izrazito razlikuje o prijašnjih trendova i statističkih pokazatelja kada je u pitanju brak i broj razvedenih brakova. U vezi sa navedenim može se zaključiti da zaista nepovoljno društveno i ekonomsko okruženje u kojem se brak razvija predstavlja značajan faktor za nezadovoljstvo u braku, što je također jedna od postavljenih pomoćnih hipoteza.

Pored negativnog uticaja na kvalitet i stabilnost, odnosno nestabilnost braka, svi navedeni faktori imaju i takoreći uticaj na partnere, kada je u pitanju donošenje odluke o stupanju u brak. Neizvjesnost koje je jedna od najznačajnijih karakteristika naše države, a u pogledu zapošljivosti, zdravstvene zaštite i općenito zadovoljstva trenutnom situacijom predstavljaju

jedan od ključnih negativnih predikatora za sve mlade ljude da zasnivanje porodice i planiranje proširenja porodice, rođenjem djeteta prolongiraju čak za nekoliko godina. Nažalost, to naposlijetku često znači i odluku da porodica ostane na samo jednom djetetu, a sve druge nepovoljne okolnosti imaju uticaj i na visoku stopu iseljavanja i gubitak mladog, perspektivnog i što je najvažnije kvalitetnog stanovništva. Odlazak mlađih uzrokuje starenje bh. društva, smanjenje nataliteta i negativan prirodni priraštaj.

Ovim se nastojalo dokazati da zaista nestabilna ekonomski situacija bračnih partnera ima negativan uticaj na planiranje i proširenje porodice, kao jednog od ključnih problema ne samo u Bosni i Hercegovini nego i šire. U vezi sa navedenim, nastojalo se i dokazati kako nestabilna ekonomski situacija para/bračnih partnera doprinosi nastavku tenzija i nesuglasica u braku što se donekle smatra i realnim problemom. Odsustvo bilo čega u bračnom odnosu u savremeno doba se smatra jakim faktorom za pojavu netrepeljivosti i odsustvo bračne harmonije i razumijevanja.

Nekadašnja tradicionalna shvatanja braka su sa sobom nosile neke druge vrijednosti, gdje se nastojalo uz razumijevanje, ljubav i poštivanje bračnog partnera prevazići eventualne poteškoće i nedostatake. Ipak, današnje promjene i sve ono što sa sobom nose izazovi savremenog doba i XXI stoljeća ne mogu biti predmetom usporedbe sa situacijom unazad 50 i više godina. Globalne promjene, razmjena informacija i dostupnost istih samo jednim klikom doprinijele su postepenom potiskivanju nekih tradicionalnih običaja, normativa i parametara. Evidentno je da 91 % ispitanih ima uglavnom potvrđan stav i iskustveno podržava tvrdnju da savremeni trendovi ipak imaju svoje dejstvo na kvalitet i stabilnost braka.

Utvrđeno je da postoji niz različitih socio-ekonomskih predikatora kvalitete i stabilnosti braka, a kao najvažnije moguće je izdvojiti interne karakteristike partnera (stepen obrazovanja, zaposlenost, karakterne osobine i sl.), društveni standard i očekivanja sredine, zatim uticaj savremenih promjena na doživljaj i percepciju braka, što se također nameće kao značajan predikator. Pored navedenog značajno je istaknuti i proširenje porodice, zatim ekonomsku stabilnost porodice kao jednog od najvažnijih faktora za diktiranje kvalitete i stabilnosti braka, zatim kasno roditeljstvo i brojni drugi. Sve navedeno ima svoje efekte na bračne partnere, na njihov odnos prema braku i porodici, te može imati dva razvojna smjera, od kojih jedan podliježe negativnim faktorima, a drugi pozitivnim faktorima kvalitete i stabilnosti braka. U vezi sa navedenim, brak u zavisnosti od podložnosti nekom od faktora u

nekoj od životnih faza bračnog ciklusa može izgubiti na kvalitetu i stabilnosti, sa fatalnim posljedicama ili prevazići poteškoće i uz eventualnu stručnu ili drugu pomoć dobiti odlike uspješnog bračnog odnosa sa zadovoljavajućim kvalitetom i stabilnošću.

Uprkos svim navedenim poteškoćama, te faktorima koji zaista imaju visok udio u kvaliteti i stabilnosti braka, nemoguće je negirati činjenicu da funkcionisanje bračnog podsistema u porodici, kao najvišem obliku zajedništva predstavlja temelj porodice i važan faktor za kvalitet porodičnog život u cjelini.

BIBLIOGRAFIJA

- 1) Ackerman, Nathan 1987, *Psihodinamika porodičnog života*, NIO Pobjeda, Titograd.
- 2) Adorić-Ćubela, Vera; Jurević, Jelena & Kovač, Rafaela 2009, *Skala uspješnosti rješavanja bračnih konflikata „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH, Zagreb, 85-92.7.
- 3) Akrap, Andelko & Čipin, Ivan 2008, *Stambeni problemi, produženi život s roditeljima i odgoda ulaska u brak u Hrvatskoj*, Rev. soc. polit., god. 15, br. 3, Zagreb, 415-434.
- 4) Bradbury, Thomas & Karney, Benjamin 2010, *Intimate relationship*, W.W. Norton, New York.
- 5) Canary, Daniel & Dainton, Mariane 2006, *Maintaining relationships*, The Cambridge handbook of personal relationships, Cambridge University, 727-743.
- 6) Ćubela-Adorić, Vera; Kovač, Rafaela & Sulić, Petra 2009, *Rješavanje bračnih konflikata i subjektivna kvaliteta braka*, 1. Sarajevski dani psihologije, Sarajevo, 13-13.
- 7) Dobson, James 1981, *Straight Talk to Men and their Wives*, Waco: World Books.
- 8) Dudić, Anida 2019, Porodica i prijatelji, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 25-30.
- 9) Federalni zavod za statistiku, demografske statistike, saopćenja i bilteni; Izvještaj o kvalitetu; Statistike razvedenih brakova.
- 10) Fowers, Blaine & Olson, David 1986, *Predicting marital success with PREPARE: A predictive validity study*, Journal of Marital and Family Therapy, 12(4), 403–413.
- 11) Friedberg, Leora & Stern, Steven 2003, *The economics of marriage and divorce*, University of Virginia, Virginia, Virginia, 1-25

- 12) Hatfield, Elaine & Rapson, Richard 2011, *Equity theory in close relationships*, Handbook of Theories of Social Psychology, Sage Publications Ltd., 200-217.
- 13) Karney, Benjamin & Bradbury, Thomas 1995, *The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method and research*, Psychological Bulletin 118 (1): 13–34.
- 14) Kelly, Lowell & Conley, James 1987, *Personality and compatibility: A prospective analysis of marital stability and marital satisfaction*, Journal of Personality and Social Psychology, 52(1), 27-40.
- 15) Kline, Galena; Pleasant, Nicole; Whitton, Sarah & Markman, Howard 2006, *Understanding couple conflict*, The Cambridge handbook of personal relationships, Cambridge University Press, New York, 445-462.
- 16) Kurbalija-Šakotić, Jelena; Trifunović, Biljana & Kurbalija, Dragan 2017, *Efekti ekonomskog stresa na kvalitet i stabilnost bračnog odnosa*, Primjenjena psihologija, Vol. 10(2), Novi Sad, 263-280.
- 17) Levenson, Robert; Cartensen, Laura & Gottman, John 1994, *The influence of age and gender on affect, physiology and their interrelations*, A study of longterm marriages, Journal of Personality and Social Psychology, 67(1), 56–68.
- 18) Lewis, Robert & Spanier, Graham 1979, *Theorizing about quality and stability of marriage*, *Contemporary theories about family*, Vol. 2, New York, Free Press.
- 19) Markman, Howard; Floyd, Frank; Stanley, Scott & Storaasli, Ragnar 1988, *Prevention of marital distress: A longitudinal investigation*, Journal of Consulting and Clinical Psychology 56(2), 210–217.
- 20) Obradović, Josip i saradnici 1993, *Bračni odnosi i stabilnost braka*, Revija za socijalnu politiku, Vol XXIII, No 3-4, Zagreb.

- 21) Obradović, Josip, Obradović-Čudina, Mira 1998, *Bračna kvaliteta: poimanje, uzroci i posljedice*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja 7, broj 4-5, Filozofski fakultet Zagreb, 659-682.
- 22) Roloff, Michael & Johnson, Kristen 2002. *Stability and change in relationships*, Cambridge University Press.
- 23) Šadić, Sanela 2005, *Porodica kao izvor (ne)sigurnosti za ostvarivanje prava/potreba djeteta*, Problemi djece i omladine u kontekstu ljudskih prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 134-155.
- 24) Štalekar, V. 2010, *Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti*, Medicina fluminensis, Vol. 46, No. 3, str. 242-246.
- 25) Tošić-Radev, Milica 2013, *Kvalitet braka i determinante porodičnog okruženja*, Godišnjak za psihologiju Vol. 10, No 12, str. 25-40.
- 26) Valković, M.: Društveni utjecaji na brak i obitelj, Bogoslovska smotra 69, Zagreb, 1999.
- 27) Žiga, Jusuf 2019, Mladi u Bosni i Hercegovini - Opšte napomene, Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 11-13
- 28) Twenge, Jean; Campbell, Keith & Foster, Craig 2003, *Parenthood and Marital Satisfaction: A Meta-Analytic Review*, Journal of Marriage and Family Vol. 65, No. 3, National Council on Family Relations, 574-583.
- 29) Wilmot, William & Hocker, Joyce 2007, *Interpersonal Conflict*, McGraw Hill, New York, 3-364.

INTERNET IZVORI

- 1) Ćubela-Adorić, Vera & Jurević, Jelena 2006, *Skala bračne stabilnosti*, ENRICH, Zagreb, datum pristupa: 14.01.2020.
<https://www.bib.irb.hr/460976/download/460976.skala_bracne_stabilnosti_FINAL-02.pdf>.
- 2) Kuluglija, Dženana 2014, *Bračni odnosi i harmonizacija bračnih odnosa*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, datum pristupa: 11.01.2020.
<<http://porodicno.ba/wp-content/uploads/2014/03/Bra%C4%8Dni-odnosi-i-harmonizacija-porodi%C4%8Dnih-odnosa.pdf-D%C5%BDENANA.pdf>>.
- 3) Latić, Azra 2018, *Funkcionalna porodica – kvalitetno roditeljstvo*, KJU Porodično savjetovalište, Sarajevo, datum pristupa: 03.06.2020.
<http://porodicno.ba/wp-content/uploads/2018/08/Funkcionalna-porodica-kvalitetno-roditeljstvo_P-Savjetovaliste.pdf>.
- 4) Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBIH za 2019. godinu, Federalni zavod za programiranje razvoja, Sarajevo, str 28, datum pristupa: 21.04.2020.
<<http://fzzpr.gov.ba/download/doc/Socioekonomski+pokazatelji+2019.pdf/da3c08f87c0a67dae00fca69a14cba2.pdf>>
- 5) Milić, Andelka i dr. 2010, *Vreme porodica-sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*, ISI FF I Čigoja štampa, Beograd, datum pristupa: 13.05.2020.
<<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0038-0318/2011/0038-03181102239C.pdf>>.
- 6) Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske 2015, Statistički ljetopis Republike Hrvatske, Zagreb, datum pristupa 23.03.2020.
<https://www.dzs.hr/Hry_Eng/ljetopis/2015/sljh2015.pdf>.
- 7) Svilar, Dubravka; Lukinac, Damir & Obradović, Josip 2017, Što razlikuje zadovoljne bračne parove od parova koji traže stručnu pomoć?, Ljetopis socijalnog rada 24 (3), datum pristupa: 23.03.2020.
<<https://hrcak.srce.hr/file/289246>>.
- 8) Izvor: <<https://www.sciencemag.org/news/2018/09/these-workplace-issues-significantly-your-odds-divorce>>, datum pristupa 13.06.2020.
- 9) Izvor: <<https://www.slobodnaevropa.org/a/odlazak-balkan-eu/29986945.html>>, datum pristupa 16.06.2020.

Prilog I – Anketni list

Spol ispitanika

Muškarac
Žena

Starosna dob ispitanika

18-25
26-35
36-45
46-55
56-65
>65

Bračni status ispitanika:

Oženjen/Udata
Razveden/Razvedena
Vanbračna zajednica
Udovac/Udovica

Smatrate li da je bračna zajednica neophodna za funkcionisanje društva u cjelini? *

DA
NE

Da li se prema Vašem mišljenju savremeno shvatanje braka uglavnom razlikuje od nekadašnjeg? *

Da, potpuno je drugačije.
Ne, ne primijećujem te razlike.
Djelimično se razlikuje.
Nisam siguran/na.

Prema Vašem mišljenju, koji od navedenih faktora uglavnom imaju ključan uticaj na formiranje bračne zajednice? (Da, Ne, Ne znam)

Materijalna obezbijeđenost muškarca
Materijalna obezbijeđenost žene
Psihološka i emocionalna spremnost na brak muškarca
Psihološka i emocionalna spremnost na brak žene
Riješena stambena situacija muškarca
Riješena stambena situacija žene
Ostalo:

Da li različiti socio-ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka imaju izraženiji pozitivan ili negativan uticaj? Pod navedenim se misli na promjenjivu ekonomsku situaciju (nezaposlenost), nesigurna ekonomska situacija i materijalna obezbijedenost kod mladih bračnih parova, kulturološke razlike, demografske promjene, roditeljstvo i druge faktore koji su dijelom bračnog odnosa.

Negativan uticaj

Pozitivan uticaj

Nisam siguran/na

Ostalo:

Da li prema Vašem mišljenju savremeni društveni trendovi utiču na olako shvatanje braka i bračnih obaveza? *

Da, imaju ogroman uticaj.

Djelimično imaju uticaj.

Nisam siguran/na.

Ne, smatram da nemaju presudan uticaj na brak.

Šta od navedenog smatrati ključnim za opstanak braka? *

Ljubav, emotivna ispunjenost partnera

Uzajamno poštovanje

Povjerenje

Vjernost partnera

Ekonomска stabilnost porodice

Društveni standard/Očekivanja sredine

Ravnopravnost partnera u donošenju zajedničkih odluka

Roditeljstvo (odnosno mogućnost/nemogućnost partnera da se ostvare kao roditelji)

Društveni život bračnih partnera (druženje sa prijateljima, izlasci)

Kvalitet porodičnih odnosa (misli se na porodice oba partnera)

Ostalo:

Smamate li da posredstvo stručne osobe može doprinijeti očuvanju bračne zajednice?

DA

NE

NE ZNAM

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
Izjava o autentičnosti radova

**Obrazac
AR**

Stranica 62 od 63

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad

Predmet: Završni magistarski rad

Ime i prezime:	Belma Habul
Naslov rada:	Socio-ekonomski predikatori kvalitete i stabilnosti braka
Vrsta rada:	Završni magistarski rad
Broj stranica:	

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

